Fåglar på Mälaröarna 2003

Innehåll

Menhammarsviken sedd med en "sydlänings" ögon 1
Björn Svensson

Fågelsångens betydelse.... 4
Urpo Könnömäki

Duvhökbesök 7
Jan Sondell

Ugglor på Mälaröarna 9
Jan Björk & Bertil Dolk

Fågellokaler på Lovö 15
Svenne Schultzberg

Svartsjö Dämme 19
Urpo Könnömäki & Jan Sondell

Veckoinventering av Svartsjöviken 2003 22
Martin Bergström

Häckfåglar i Svartsjöviken 2003 26
Jan Sondell

Observationer i Ekerö kommun 2003 30
Martin Bergström

Verksamhetsberättelse för 2003 39
Ulf Aronsson

Artlistor För Mälaröarna år 2003 40
Martin Bergström

Omslagsfoto: Storskrakpar **Foto: Kenneth Bengtsson**

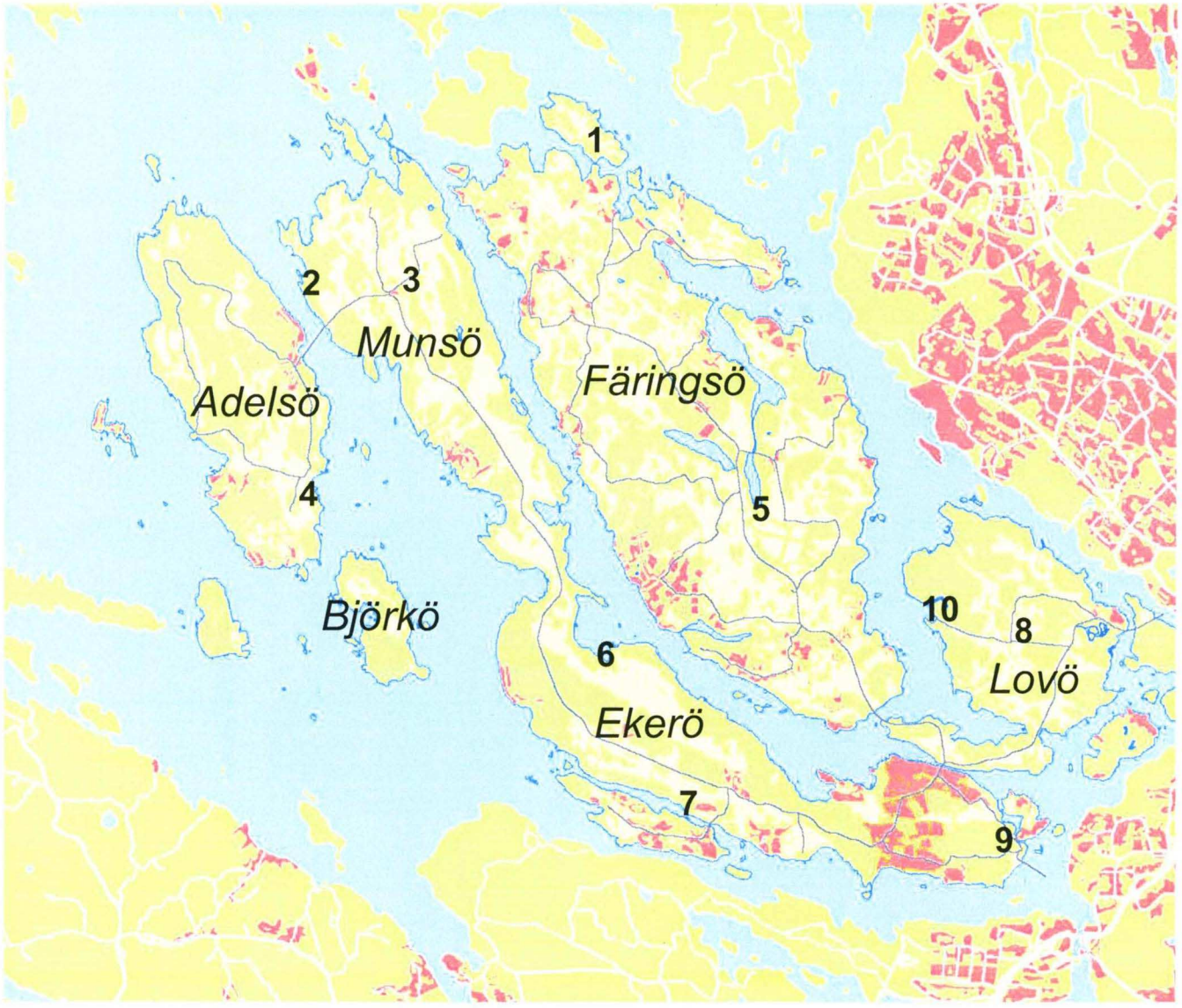

Ett urval fågellokaler på Mälaröarna

1 Eldgarnsö
2 Väsby Hage
3 Bona damm
4 Alsnöhus – Hovgården
5 Svartsjöviken
6 Menhammarsviken
7 Älby Hage
8 Mastområdet
9 Ekebyhovs-Backen
10 Prästvik – Mörbyfjärden

Fåglar på Mälaröarna 2003

Årgång 4, 2004. ISSN 1650-982X

Redaktör: Jan Sondell

Mälaröarnas Ornitologiska Förening

Mälaröarnas Ornitologiska Förening är en lokalförening av Sveriges Ornitologiska Förening. Verksamhetsområde är Ekerö kommun i Stockholms län.

Styrelse 2003

Ordförande:	Urpo Könnömäki
Vice ordförande:	Jan Sondell
Sekreterare:	Ulf Aronsson
Kassör:	Jan Björk
Övriga ledamöter:	Martin Bergström
	Laine Boresjö Bronge
	Bertil Dolk
	Björn-Olof Svanholm

Medlemskap & aktiviteter

Medlem blir man genom att sätta in 100: - på pg 50 22 80-1 (familjemedlem och ungdom under 18 år 50: -) Föreningen har ett aktivitetsprogram, inventerar häckfåglar och bedriver observationer vår och höst vid Svartsjöviken och ger ut en årsskrift som behandlar fåglarna i kommunen.

Medlemmar kan även få ett nyhetsbrev med de senaste observationerna via e-post. Kontakta någon i styrelsen!

Ta del av och rapportera observationer i Ekerö kommun på Internet! Gå till: http://svalan.environ.se/rappsyst/senasteobsarna.asp?region=kommun&regionid=0125&dagar=10&sort=datum

Omslagsfoto: Storskrakpar Foto: Kenneth Bengtsson

Menhammarsviken sedd med en "sydlänings" ögon

Björn Svensson

En sydsvensk fågelskådare kommer till Mälaröarna och letar då upp Menhammarsviken och blir förnöjd. Björn har sedan besökt viken under två decennier. Läs här om hans tankar när det gäller av människan införda växter och djur, om miljöförändring och miljöförstöring och sist men inte minst om hans fågelobservationer vid viken och dess omnejd.

Vad gör en fågelskådare med upptäckarambitioner när han hamnar i en ny miljö? Jo, samlar på sig aktuella topografiska kartblad (det handlar om ett miljöbyte 20 år tillbaka när surfning på Internet ännu var ett okänt begrepp) och letar efter de tätt brun- eller, ännu hellre, blåstreckade ytor som utmärker våtmarker av olika slag. Sådana kartstudier ledde mig sedan i rask takt till att besöka Snorran, Menhammarsviken och Svartsjöviken. Här upptäcktes hyfsade alternativ till Skånes Krankesjö och Vombs ängar och, vad Snorran beträffar, ett mellanting mellan en göl på småländska höglandet och en mindre slättsjö. År 1983 fanns det nämligen tre doppingarter i Snorran: skägg-, svarthake- och smådopping. Men denna korta uppsats skall handla om Menhammarsviken.

Menhammarsviken, eller Skytteholm, som det står i mina anteckningsböcker, var uppenbarligen en bra fågellokal. Någon hade redan satt upp ett fågeltorn och lagt ut en obsbok. Boken hade legat i brevlådan några år och åtskilliga anteckningar hade hunnit samlas. Bortsett från exotiska besökare, typ struts och skedstork, innehöll boken uppgifter om fåglar som är typiska för svenska slättsjöar. Det framgick emellertid också att variationen av gästande vår- och höststräckare var imponerande stor, med många arter som jag bara sällsynt hade stött på i sydvästra Sverige. Dit hörde videsparv, lappsparv, och blåhake. Det blev många turer ut till Skytteholm de närmaste åren. Lappsparv fick jag se där och blåhaken var pålitlig på sydsträcket i månadsskiftet augusti-september.

Jag tog för vana att tillbringa någon timme i tornet åtminstone varje vecka under den isfria tiden på året – med avbrott för ölandsvistelse under juli. Bortsett från att regelbundna besök vid våtmarkslokaler då och då brukar bjuda på rariteter, så är det fascinerande att följa de dynamiska förändringarna på vattenlokaler under året. När vakar börjar bildas landar de första änderna; de som dyker och lever av fisk eller bottendjur. I Menhammarsviken kan man fortfarande se alla tre skrakarna samtidigt, något man numera annars bara gör vid kusten eller i Norrland. När det öppna vattnet har nått vasskanten är det dags för sothöna och alla simänderna att anlända eller passera på flyttning. Skäggdoppingen anländer i slutet av mars och vikens häckningsbestånd om drygt 10-talet par brukar vara fulltaligt inom loppet av en vecka. Av simänder är det gräsand och kricka som säkert häckar; möjligen ytterligare någon art ibland. Övriga arter ses emellertid åtminstone någon period varje år. Talrikast är bläsanden, som på våren har sin topp i mitten av april med ett 20-tal individer. På hösten uppträder den emellertid i stort antal med en successiv ökning från slutet av augusti och med enstaka exemplar kvar ända in i december vissa år.

Viggflocken vilar ut efter nattens födosök

Maximum, som inte sällan överstiger 200 individer, inträffar någon vecka in i oktober. Antagligen är det vattenpesten som utgör föda för bläsanden, men när den vintertid drar sig ut till kusten lever den av ålgräs.

Vattenpesten i Mälaren förtjänar ett särskilt kapitel. Det är en ursprungligen nordamerikansk art som spritts över en stor del av världen. I Mälaren började den uppträda för ca 100 år sedan och har sedan dess kommit att bli den dominerande vattenväxten i sjön. Uppenbarligen har dess etablering inte enbart varit till nackdel. Den är alltså andföda, men utgör också mat för knölsvanar. På våren tillåter inte de starkt revirhävdande svanarna (åtminstone tre par häckar i viken) intrång från utbölingar, men på hösten kan ansamlingarna av knölsvan vara imponerande med flockar på över hundra individer. Så sent (!) som 2 januari 2004 låg det 70 knölsvanar i en vak utanför Menhammar. Vattenpesten har tydligtvis särskilt goda betingelser i Menhammarsviken och på sensommaren bildar bestånden riktiga holmar i vattenytan. Jag räknade över 300 tofsvipor på en sådan holme i slutet av augusti 1991 och fortfarande i mitten av oktober var där 200 vipor kvar. Vipan är ingen gräsätare, så tydligtvis är vattenpesten också en god miljö för vatteninsekter. Åtskilliga andra vadare vandrade också omkring på vattenpesten: grönbena, skogssnäppa, gluttsnäppa, brushane, mosnäppa av vad jag minns nu.

Vattenpesten är inte den enda exotiska arten i Mälaren. Där finns bl. a. också täta bestånd av vandrarmusslan, denna gång en art som invaderat oss från öster. Vandrarmusslan har under de sista decennierna också följt med ballastvatten till Amerikas Stora Sjöar, från vilka den nu gör sitt bästa att erövra kontinenten. Jag nämner detta eftersom musslan just i de Stora Sjöarna har omskapat hela ekosystemet. Flera av sjöarna tenderade tidigare, precis som Mälaren, att bli övergödda med algblomning och dåligt siktdjup som följd. Vandrarmusslan ändrade radikalt på denna utveckling. Den filtrerade raskt bort växtplankterna. Siktdjupet ökade och dykänderna, främst större bergand (Greater Scaup), kunde plötsligt se att bottnarna var täckta av begärlig musselföda. Det har medfört helt nya flyttningsvanor hos dessa änder. I Mälaren har denna effekt tydligen uteblivit. Bergänder uppträder bara tillfälligt i Menhammarsviken. Däremot är viggen talrik på hösten med flockar på över 100 ex under oktober. Även viggen äter vandrarmusslor. Frågan är hur fågellivet i Mälaren hade sett ut om vi förskonats från främmande arter?

När jag nu ändå är inne på miljöstörningar, så måste jag också något beröra de mänskliga aktiviteter som påverkar Menhammarsviken. Den mest påtagliga förändringen är förvandlingen av åkermark till golfbana. Under några år efter jordbrukets nedläggning, då fälten invaderades av (o)gräs, och innan de besåddes med grön asfalt, såg Skytteholm ut att kunna bli ett eldorado också för det öppna landskapets fåglar. Tornfalken var då en pålitlig syn hela året och vintertid såg man också fjällvråk. Jordugglor jagade ibland och intrycket är att både kattuggla och hornuggla då var talrikare än de är nu. En envis blåhök höll också till på fälten under något år under denna period.

Gulärlan måste ha betade ängsmarker

Kring viken gick tidigare också betande kor som skapade goda betingelser för gulärlor och ängspiplärkor. Dessa är nu, när betet upphört, betydligt fåtaligare. Mitt intryck är också att båttrafiken (framför allt fritidsfiske men även vattenskidåkning) har tilltagit och att hänsynen till fågellivet är minimal. Tyvärr brukar sådana störningar också avskräcka naturmänniskor, med en ytterligare försämring som följd när ingen längre står upp till naturens försvar. Detta är ett universellt problem i storstadsområden, men ingalunda ett samordningsproblem som är olösligt. I Englands estuarier är konflikten likartad. Snabbgående båtar stör fåglarna; svallvågor skapar erosion och förstör bon i vasskanten. Åtgärden, när sådana störningar blir tillräckligt svåra, är för det mesta att införa förbudszoner eller andra restriktioner; något som inte fungerar så bra när man inte kan avdela bevakningspersonal. Istället har man i England valt att utnyttja något som skulle kunna kallas naturvårdande ingenjörskonst. Med tjocka, sammankedjade länsor av hopbuntad vass omöjliggör man båttrafik helt nära stranden och åstadkommer dessutom en dämpning av vågsvallet. Vassbuntarna koloniseras dessutom snart av växter och småkryp och kan rent av fungera som häckningsplattformar. Något att praktisera i Menhammarsviken?

En beskrivning av ett ornitologiskt smultronställe fordrar numera också en uppräkning av sällsyntheter som någon gång har siktats på lokalen och kanske också en sammanräkning av sedda arter. Räkneövningen slog jag raskt ur hågen då anteckningsböckernas innehåll var för omfattande och spretigt. Det har emellertid blivit åtskilliga minnesvärda observationer med utropstecken här och var i böckerna, t.ex. den livligt spelande mindre sumphönan som kunde avlyssnas från tornet 27 maj 1992. Över huvud taget är de ljumma försommarkvällarna med gräshoppsångare och kanske trastsångare och med näktergal i bakgrunden, något att minnas, inte minst för att den förstnämnde numera går mitt öra förbi. Jag minns också flocken med tre dubbelbeckasiner som på sensommaren något år höll till i en kortbetad kohage.

Så något om förändringar. De påtagliga störningarna är redan nämnda, liksom något om vad de kan ha betytt för fågellivet. Det finns också förändringar i fågelfaunan som inte lika tydligt kan kopplas till någon störning. Någon sådan förändring är positiv (ökat antal), men de flesta är negativa och innebär att bestånd minskar. Den positiva förändringen vid viken är skäggmesens etablering i slutet (?) av 1980-talet och rördrommen var under mina första år vid viken nog inte lika frekvent som den är numera. Minskat har definitivt sävsångare och sävsparv gjort; den förra som på 1970-talet såg ut att konkurrera ut rörsångaren i södra Sverige. Hur förklarar man det?

Slutligen en observation från Mälaröarna, som visserligen inte gjordes i Skytteholmsområdet, men som jag bläddrande i anteckningsböckerna plötsligt upptäcker och som inte lär rapporteras på annat sätt. Under skridskofärd för, i skrivande stund, exakt 7 år sedan såg jag och sonen samtidigt en havsörn och en fjälluggla på isen vid farleden väster om Adelsö - mitt livs enda skridskokryss av fjälluggla?

Fågelsångens betydelse...

Urpo Könnömäki

Fåglarnas läten har alltid fascinerat den naturintresserade. Varningslätena är nödvändiga för att undvika rovfåglar och själva sången är viktig bland annat för att hävda häckningsreviret. Med liknelser och förmänskligade ramsor har man lättare att komma ihåg de olika arternas sång. Låt oss hoppas att vi aldrig få uppleva en "Tyst vår".

Sånglärkan inleder vårens sångkör

Redan som barn var jag väldigt fascinerad av fåglarnas olika läten. Jag brukade då skilja på sång och andra läten som fåglarna använde vid olika tillfällen, allt beroende på syftet.

På ett sätt var det en fördel att jag inte hade vare sig handkikare eller tubkikare när jag började intressera mig för fåglar och i synnerhet deras sång. Hörde man olika läten och sång, fanns det bara ett sätt att ta reda på vad det var och det var att försöka komma så nära fågeln som möjligt. Ofta fick jag krypa och smyga på alla möjliga sätt för att få syn på orsaken till det obekanta ljudet.

När jag växte upp på fyrtio- och femtiotalet fanns det inga möjligheter att träna genom att lyssna på fågelskivor eller för att inte tala om de otaliga CD-skivor som finns numera. De kom först på 1990-talet.

Varningsläten

De flesta fåglar som fanns i hemmiljön lärde jag mig rätt snabbt både sång och övriga läten på. Jag upptäckte att det finns väldigt många nyanser i fåglarnas sång och varningsläten. Vem har inte hört blåmesens starka visslande och nötväckans upprördhet när sparvhöken är på jakt? Det är så gott som säkert att man får se höken i närheten när deras varningssignaler ljuder. De flesta fåglar söker då skydd så fort som möjligt. Man kan undra över på hur långt avstånd småfåglarna upptäcker sin fiende. Ibland när man ser höken högt upp i skyn har den sedan länge varit lokaliserad av småfåglarna.

Det är mycket spännande att följa olika beteenden t.ex. vid fågelmatningen. Efterhand börjar man lära sig vad de olika signalerna betyder. Man undrar varför fåglarna flyger till och från matningen hela tiden, men det ingår i deras överlevnadstrategi att flyga undan för att äta och alltid vara på sin vakt. Samtidigt lär man sig hökens överrumplingsstrategi och förstår att det är svårt för den att överraska fåglar som lever i flock. De har fina varningssystem för att undgå att bli slagna av höken.

I mestågen i vinterskogen blandas ofta många fågelarter. Alla har på så sätt större chans att undgå farorna. Det är samma strategi som fåglarna vid matningen praktiserar genom att vara många på samma ställe.

Revirsång

Efter årsskiftet börjar fåglarnas "sångdueller" så fort ljuset återvänder. Då startar talgoxen sin revirsång. Från sin utkiksplats mäter den in sina domäner, det vill säga så långt som hans sång hörs av andra talgoxar.

För att kampen mellan revirhävdande talgoxar ska bli så effektiv som möjligt har dagens talgoxar lagt om sångrepertoaren. För bara tio år sedan hördes mest trestaviga talgoxar, *ti-ti-tyy ti-ti-tyy*. Idag sjunger de flesta tvåstavigt *ti-tyy ti-tyy*. Orsaken antas vara att den tvåstaviga sången tränger igenom bättre i ett samhälle där det allmänna bakgrundsbruset blivit mer påtagligt. Möjligen är det så att talgoxarna har behållit sin trestaviga sång i lite tystare glesbygdmiljö. Undersök om detta stämmer när ni kommer till ett sådant område!

I fågelskådningens förlovade land, England, är det vanligt att använda minnesramsor för att komma ihåg fåglarnas rytm i sången. Jag tänker närmast på en östlig invandrare som rosenfinken, som brukar tillskrivas ett läte som kan tydas som "*Pleased to meet you*". En annan välbekant ramsa brukar syfta på gulsparvens sjustaviga vårlåt "*Give me some bread, but no cheese*". Här hemma räknar vi *ett, två, tre, fyra, fem, sex, sjuuuu*.

Men det finns en lång rad av svenska ramsor som kan vara till hjälp för att identifiera olika fågelarters revirsång. Det är så gott

Bofinken hörs överallt.
Akvarell av
Karl-Erik Fridzén

som alltid en sång för att hävda sin egen förträfflighet som vi hör så fort vårljuset blir tydligt.

Erik Rosenberg

Den legendariske fågelskådaren Erik Rosenberg hade sådana ramsor som specialitet. Här är några: bofink i dur: *ssisisisijaja ä bolsevik*, lövsångare i moll: *ssisisisijajaja ä från Moskva*, gransångare: *sill, salt , salta, sill, salt*. Ringduvan doar ett femstavigt *kom-nu-då-nångång*, turkduvan: ett trestavigt *kom-nu-då* och skogsduvan ett tvåstavigt *kom-då, kom-då*.

Erik Rosenberg höll sig också med ljud-

Kattugglan brukar orsaka många upprörda fågelläten.

jämförelser. Han var aktiv för femtio år sedan och en del av dessa ljud förekommer knappast längre.

Grönfink: som visselpipa med ärta i. Blåhakens varningsläte: som flagglina i blåst *rapp-rapp- rapp*. Rödhakens varningsläte: knäpper som när man drar upp ett urverk med nyckel. Trädgårdssångaren: en muntert porlande bäck. Morkullan: knorrande som av hårt läder eller tramp i kramsnö. Sothönan: slag på järnspett. Sjöorren: radions tidssignal. Rördrommen: att blåsa i tomflaska. Bergfink: cirkelsåg. Dvärgbeckasinen: hovklapper på träbro.

Det finns säkert massor av olika ramsor och ljudjämförelser i olika landskap och länder. Vissa människor har livlig fantasi och kopplar olika mekaniska ljud till en viss fågels läte. Själv har jag blivit lurad två år i rad av en maskin som målade linjer på asfaltvägar. Tredje året var jag på min vakt och konstaterade att nu är den här igen, alltså ingen obekant stor fågel som jag gärna hade trott och önskat.

Våren är revirsångens höjdpunkt då olika fågelarter försöker överrösta varandra. Min egen stora favorit har alltid varit storspovens melodiska drill, tyvärr försvunnen från de flesta åkerlandskap. Tänk er en vår utan bofink, stare, lövsångare, näktergal, svarthätta med flera! Listan kan göras mycket lång om man skall räkna in alla sångfåglar. Vi kan känna oss lyckligt lottade så länge som vi får möta vårens härliga fågelsång.

Tyst vår?

Redan 1962 skrev Rachel Carson boken *Tyst vår*, en skrämmande påminnelse om att ta miljöförstöringen på allvar. Det har hänt mycket både positivt och negativt under de fyrtio år som gått sedan boken skrevs. Flera miljögifter har förbjudits och människan har restaurerat många biotoper som blivit förstörda, igenvuxna eller torrlagda. Ett bra exempel på nära håll är Svartsjöviken och den nygamla våtmarken Svartsjö Dämme.

Åtskilliga fågelarter är dock idag utrotningshotade och fler och fler har svårare att hitta lämpliga biotoper för sin existens. Det storskaliga moderna jordbruket har de senaste tjugo åren orsakat att en tredjedel av arter som sånglärka, tofsvipa och gulsparv försvunnit från Spanien i söder till Polen i norr. Men en *Tyst vår* får aldrig bli verklighet och jag hoppas att alla hjälper till att bevara fåglarnas livsbetingelser i sin närhet!

Med hopp om mer fågelsång i framtiden!

Duvhökbesök

Jan Sondell

Här följer några iakttagelser i samband med att en duvhökhona slog en fågel på tomten. Det handlar om utnyttjande av bytet, ätbeteende och hur andra fågelarter reagerar på höken.

Måndag den 29 december vid tiotiden kastade jag en blick ut genom fönstret på väg för att åka och handla. Ett fågelhuvud tittade då upp ovanför strandkanten i gråvädret – en duvhökhona!

Med kraftiga ryck slet hon fjädrar ur något som jag inte kunde se vad det var. I övrigt var trädgården tom på fåglar. Till och med koltrastarna som troget brukade sitta på matplatsen lyste med sin frånvaro. Tydligen hade hon alldeles nyss tagit sitt byte och då vållat stor uppståndelse.

Jag misstänkte från början att det var en gräsand, vi brukar ha några tiotal vid stranden när det är isfritt, men en del fjädrar som flöt på vattnet såg misstänkt mörka ut. Var det den tama kråkan Gusten som råkat illa ut eller kanske en fasan?

Snart började hökhonan äta och jag beslöt mig för att sitta kvar och följa händelseutvecklingen

Fasanerna synes helt oberörda av den ätande höken i strandkanten, notera den vita nacken!

Snart kom övriga fåglar tillbaka till matplatsen vid huset, ca 40 m från höken, först koltrastarna, sedan pilfinkar och gulsparvar och därefter – förvånansvärt nog – även fasanerna, två hönor och tre tuppar. De syntes helt oberörda av hökens närvaro i grannskapet.

När jag tittade på hökhonan för första gången i tuben hajade jag till. "Det är ju en fiskgjuse" flög genom mitt huvud. Höken hade nämligen tydliga albinistiska inslag på huvudet och i nacken. Särskilt på nackens högra sida fanns en större vit fläck.

Honan hade nu kommit ordentligt igång med ätandet. Metodiskt slet hon ömsom bort dun och ömsom tog hon köttbitar och svalde. Då och då bytte hon ställning och flyttade lite på bytet. Från min utsiktspunkt i vardagsrumssoffan såg jag bara hennes huvud och överkropp och en liten skymt av det tämligen stora bytet i samband med positionsförändringarna.

Allteftersom tiden led minskade intensiteten något i ätandet och i vissa vinklar avslöjade hon nu en imponerande kräva. Bara en gång varnade kråkan Gusten och gjorde några respektfyllda dykningar, inte lägre än 5 m över höken, något som denna inte tog minsta notis om. Två skator avvaktade händelseutvecklingen på uthustaket 15 m bort.

Efter fem kvart var hon äntligen mätt och lyfte tungt mot Lovön. Sekunden efter var skatorna där. Själv tog jag kameran och gick snabbt fram till matplatsen. Där låg en gräsanddrake i vattenkanten. Fjädrarna jag sett kom alltså från bröstbandet. Vingmuskler och ena vingen var svårt sargade av förtäringen. I övrigt var fågeln oskadd och knappt halväten. Här fanns alltså mycket god mat kvar. Jag flyttade därför upp anden en halvmeter på land och åkte sedan och handlade.

Senare på eftermiddagen var jag tillbaka för att titta efter hur mycket som skatorna lämnat kvar. Anden var dock försvunnen. Hade kråkfåglarna dragit ut den i vattnet så att den hade flutit iväg med frånlandsvinden eller hade något fyrfotadjur eller en örn tagit den med sig? Det var svårt att veta vilket. Kanske var den räv, som setts dagarna innan, vinnaren. Skatornas förehavanden hade säkert hörts över hela ön.

Morgonen därpå när det fortfarande var halvmörkt kom något stort flaxande och slog ned på stranden. Det var duvhökhonan som ville fortsätta måltiden från igår. Ytterligare en gång kom hon tillbaka innan hon var helt övertygad om att anden var borta. Ett slaget byte kan alltså utnyttjas effektivt.

Efterskrift

Den 31 januari tog duvhöken åter en gräsand på vår gräsmatta. Då ingrep emellertid husets kvinnliga ordningsman. Såväl hök som gräsand flög vettskrämda därifrån.

Duvhökens just avslutade måltid

Ugglor på Mälaröarna

Jan Björk & Bertil Dolk

Man kan inte säga att Mälaröarna är en toppenlokal när de gäller ugglor, men eftersom de flesta arterna lever ett nattligt liv kan det hända att det finns mycket kvar att upptäcka. Här beskrivs förekomst och utbredning för 11 ugglearter i Sverige och deras uppträdande på Mälaröarna, så lång detta är känt. Kanske häckar berguven fortfarande i kommunen och varför skulle inte barrskogen på Adelsö passa för sparv- eller pärluggla? Läs och inspireras till nya upptäckter!

Inledning

Tidigt finner vi ugglan som symbol för vishet och godhet, t ex hos egyptierna och i Aten. Samtidigt är ugglan även symbol för död och elände. Cirka 2 500 f Kr avbildades exempelvis den assyriska underjordsgudinnan Lilith omgiven av tvenne ugglor. Som en ondskans symbol framställdes även ugglan i Mellaneuropa under medeltiden. Under denna mörka tid ansågs ugglan vara den ondes följeslagare. Vi tyr oss väl hellre till grekernas syn på ugglan som vishetens djur. Detta kanske beroende av uppträdandet på dagen då ugglan sävligt vrider sitt stora huvud och "vist" blinkar som försjunken i djupa tankar.

Vi skall här behandla alla ugglor som förmodas häcka i Sverige. Några arter häckar även på Mälaröarna. Ytterligare några har någon gång setts här och en del ses årligen på våra öar.

Ugglorna har genom åren i allmänhet klarat sig bättre än övriga rovfåglar från det förödande biocidanvändandet efter andra världskriget. Endast arter som var och är hårt knutna till modernt utnyttjad jordbruksmark är i stor utsträckning drabbade.

Nedan följer en genomgång av de olika arternas biologi och i förekommande fall förekomst på Mälaröarna baserat på information från följande källor: Svensk Fågelatlas, Svalan. Dessutom har medlemmar i MOF bidragit.

Tornuggla

Tornugglan är spridd över hela världen dock främst i de subtropiska områdena, dock med mycket stora luckor i häckning och utbredning. Den är som ung mycket rörlig men som gammal oftast stationär. Den har under hela 1900-talet varit en regelbunden svensk häckfågel men har endast noterats som häckande i de sydligaste delarna av landet.

Tornugglan är extremt bunden till odlingslandskapet med stora öppna och framförallt höga lador eller logar. I nödfall accepteras även kyrktorn. Fuktiga ängsmarker alternativt något vattendrag i närheten är viktigt eftersom jakten ofta förläggs till våtmarksområden eller diken.

Det starkaste häckningsområdet i vår närhet är norra Tyskland samt sydligaste Danmark, där den häckar med 500-1000 par. Närmast oss häckar den på Bornholm med 5-10 par och ökar i Holland, norra Tyskland samt i Danmark. Tornugglan har de senaste åren rapporterats från Gotland där arten möjligen har häckat.

Hos oss här på Mälaröarna har vi inte haft någon känd häckning vare sig historiskt eller i nutid. Inte heller har så vitt vi vet någon tornuggla setts på öarna. Det vore annars häftigt att få höra det hesa hjärtskärande revirlätet från t.ex Lovö kyrktorn.

Berguv

Vår största uggla är etablerad i hela Europa och Asien, men genom en lång och intensiv förföljelse har uven dragit sig undan till glest befolkade och gärna bergiga trakter. Den är en utpräglad stannfågel med undantag av de långväga turer ungfåglarna kan företa sig. Som kuriosa kan nämnas en ruskig historia från mellersta Norrlands inland, där man känt till en häckplats i 29 år från mitten av 1940 talet och där uvarna gått till häckning under 18 år. Under 13 av dessa år sköts oftast honan och under 10 av de 18 åren slogs ungarna ihjäl eller förgiftades.

Detta gjorde att berguvshannen satt ensam i berget under ett ansenligt antal häckningssäsonger. I mitten av 1950-talet ansågs berguven så hotad att man startade försöksuppfödning och utplantering i Kilsbergen och utplanteringsprojekt i större skala i mitten av 1960- talet på västkusten. Framför allt har utplantering skett i västra Sverige. På ostkusten har från norra Småland upp till Stockholmstrakten i huvudsak vilda uvar stått för reproduktionen. Även i norra Sverige finns i dag en gles population. Från en ungefärlig stam på 170 par 1975 har uven ökat till betydligt över 500 par som hävdat revir i slutet av 1990-talet. Tidigare var uven en starkt vildmarks- och storskogsbunden art samt förekom i ostkustskärgården. Under senare tid har man dock upptäckt att den klarar sig lika bra i skogsnära jordbrukslandskap och även häckar inne i storstäderna.

Denna mycket kraftfulla och nästan örnstora uggla med sina eldröda ögon och stora örontofsar häckade på Kungshatt under1980- talet och fick där ut flera ungkullar som även ringmärktes. För de som orkade upp i gryningen spelade hannen ofta villigt med sitt vittljudande "hooooh" i närheten av hattsymbolen på ön. Ofta sågs uven jaga på Lovön under dessa år. I övrigt har berguv setts sporadiskt i kommunen. En ettårig hona, ringmärkt som bounge på Mörkö, blev trafikoffer vid Skå sopstation hösten 1993 och därefter inlämnad till Riksmuseet. För den fågel (troligen hane) som rapporterats från Malmvik våren 1998 hoppas vi att det gått bättre. Det vore trevligt om denna huvudsakligen nattjagande fågel åter etablerade sig som häckare hos oss.

Fjälluggla

Fjällugglan är en polar- och tundralevande uggla, som är nomadiserande och häckar där tillgången på föda för stunden är god. Under mycket goda gnagarår i vår fjällvärld har det hänt att fjällugglan häckat med upp till hundratalet par i Sverige, exempelvis 1978.

Dock har uteblivna lämmelår medverkat till att arten ej reproducerat sig i Sverige sedan 1982. Normalt hittar man annars ugglans häckningsbiotop på kuperade fjällhedar eller i svagt sluttande blockterräng, där boet gärna läggs på en liten kulle. Troligtvis var arten betydligt vanligare under 1800-talet och början av 1900-talet. Häckningar finns rapporterade så långt söderut som i Dalafjällen ännu i slutet av 1920-talet och i Uppsala län betalades skottpengar ut för 76 fjällugglor mellan 1894 och 1901.

Även på Mälaröarna har denna kringströvande stora vackert vita och med svarta stänk fläckade fågel setts vid enstaka tillfällen på vintrarna. Den sågs exempelvis vid Svartsjöviken på 1980-talet. Även närmare i tiden har den setts på öarna, nämligen 2000 då två observationer gjordes, en vid prästgården på Ekerön och en vid Malmvik på Lovön. Den är tämligen tystlåten men varnar korplikt "kvä-kvä-" och sjunger med ett vittljudande "gåu" med ungefär 5 sek intervall. Fjällugglan är mest aktiv i gryning och skymning.

Hökuggla

I det norra barrskogsbältet eller taigan häckar hökugglan. Den är en stannfågel som bara flyttar på grund av brist på föda i sitt hemområde. Under dåliga gnagarår har arten observerats ända ner i norra Tyskland och Polen. I Sverige häckar hökugglan i Norrlands skogsland ner till norra Värmland, Dalarna och Hälsingland. Antalet häckande par varierar stort mellan goda gnagarår och dåliga. 1983-84 var ett verkligt invasionsår för hökuggla. Efter denna toppnotering har tyvärr antalet minskat på grund av minskad sorktillgång i stora områden i Norrland under 1990-talet. För närvarande uppskattas att det under gynnsamma år finns ungefär 1 500–3 000 par i Sverige.

Hökugglan häckar helst i tät gran- eller blandskog i anslutning till öppen mark och då gärna i stubbar eller hålträd.

Hos oss på öarna ses hökugglan i samband med invasionstoppar och senast som detta inträffade var 1995 då sågs den både på Eldgarnsö och i Skytteholmsskogen. Som namnet antyder är den höklikt bandad på vit botten, dessutom långstjärtad och rundvingad och mycket dagaktiv. Ansiktet är vitt med klargula ögon inramat av svarta polisonger och vit krage. Den varnar likt en sparvhök "kikikiki ".

Sparvuggla

I de norra barrskogsområdena förekommer även sparvugglan, men i Sverige i regel inte så långt norrut som tidigare nämnda arter. Den häckar från norra Skåne till norra Norrlands kustland med undantag för Västkusten, Öland och Gotland. Sparvugglans diet är inte så bunden till gnagare utan den tar gärna småfågel som möss. Detta tillsammans med ett i övrigt mer varierat födoval, gör att sparvugglan inte fluktuerar lika mycket i antal som andra ugglearter. Arten har hållit sig ganska stabil under hela 1900-talet, möjligen med en långsam spridning både mot söder och norr, antalet par uppskattas idag till 12 000–16 000. Ett litet kuriosum är att en sparvuggla hittats vid utgrävningar i Eketorps borg på Öland, men förhållandena för ugglan bör inte ha varit bättre där under järnåldern än det är i dag. Den bästa biotopen för denna lilla uggla är en ganska öppen blandskog med rikt inslag av gran. Viktigt är att där även finns tillgång till gamla hackspettshål.

Denna lilla tuffa uggla, som lägger upp småfågelförråd i hål och holkar är förmodligen årligt förekommande här på Ekerö. Det är inte helt omöjligt att den till och med häckat här vid några tillfällen. Annars ses den oftast på vintern vid fågelmatningar där den jagar småfågel. De senaste observationerna är från Lovö 2000 och Jungfrusundsåsen 2002. Den är Europas minsta uggla och är en skymnings- och gryningsjägare som även visar sig på dagtid. Hanen spelar med domherrelika visslingar "piuh-piuh-", men låter även under hösten och vintern höra "cykelpumpen"– en serie pressade stigande toner. Den är rundhuvad med gula ögon inramade av vita ögonbryn som böjer ner utefter näbben. Den ser ut att betrakta dig även när den sitter med ryggen vänd åt dig tack vare färgteckningarna på nackfjädrarna.

Kattuggla

Kattugglan är en mycket hemortstrogen fågel som stannar hela livet i sitt revir, endast ungfåglarna ger sig ut på äventyr i sökandet efter ett eget område. Den häckar företrädesvis i

Kattuggleunge kisar för att synas mindre.

södra Sverige upp till södra Värmland och Dalarna, något längre norrut vid kusten. Kattugglan är i sitt utbredningsområde mycket vanlig, men har i vissa områden minskat på grund av predation, företrädesvis av mård men även av berguv. I norr har även slagugglan tryckt tillbaka kattugglan söderut. Kattugglans val av häckningsbiotop är varierande. Om det bara finns hålträd eller holkar kan den välja revir i de mest skiftande områden, dock ratar den tät skog, framförallt om det finns stort barrträdsinslag. Man beräknar antalet par till någonstans mellan 10 000–20 000, men på grund av utdikning, dikesövertäckning, minskning av naturliga bohål och naturligtvis kvicksilverbetningen under 1960-talet har arten minskat under hela 1900-talet.

Kattugglan är i dag ändå våra öars vanligaste uggla, mycket beroende på att här fortfarande finns gott om bra boträd. Den häckar med minst 30 par på lämpliga lokaler runt hela Ekerö kommun. På Eldgarnsö hördes sex ropande hanar samtidigt våren 2003. Andra bra lokaler är Ekebyhovsparken, Drottningholm, Skytteholm och Svartsjöviken. Den kan dock upptäckas över hela kommunen. I mars 1999 satt en revirhävdande förmodad hane flera nätter på en pisksställning under ett altantak i Tappström. Denna fågel anföll sin egen spegelbild i altanfönstret med sådan kraft och energi att husägaren var rädd att rutan skulle gå sönder. Så nog kan man ana att ugglorna ofta lever närmare oss än vad vi tror. Kattugglan finns som rödbrun till grå färgfas med alla mellanlägen. Den grå är vanligast här. Denna utpräglade nattuggla har ett stort huvud med vita borstiga fjädrar som inramar näbben och stora nästan svarta ögon.

Slaguggla

Slagugglan är starkt ortstrogen och häckar i uppbruten barr- och blandskog efter södra Norrlandskusten ner till mellersta Uppland, Gästrikland och Dalarna, där den har sin tyngdpunkt. Enstaka häckningar har rapporterats från Kilsbergen och Tiveden och under senare år verkar den söka sig allt längre söderut i Uppland. Däremot är den mycket ovanlig i västra Svealand och Norrland. Då den oftast jagar längs skogsbryn och i öppna områden såsom hagmark och på kalhyggen är det i dessa områden, om en del skorstensstubbar har sparats, som man kan finna denna till utseendet så vänliga uggla. Man måste dock se upp för den har humör. I framförallt Uppland, men även i övriga häckningsområden, har eldsjälar satt upp holkar som accepterats av många ugglepar. I brist på håligheter kan även gamla risbon efter duvhök eller ormvråk bli godkända av slagugglan. Nuvarande population är uppskattad till ungefär 2 500–3 000 par och under hela 1900-talet har förmodligen antalet legat i samma storleksordning.

Även om slagugglan under senare tid dragit sig söderut lär vi knappast få en häckning här på öarna. Troligen kommer vi inte ens att få se någon kringvandrande ungfågel, då dessa helst inte rör sig speciellt långt från föräldrareviret. Den har ett gråbrunt vänligt ganska intetsägande ansikte med relativt små mörkbruna ögon. Denna ofta dagaktiva uggla varnar med olika skällande läten och hanens dova revirläte "woho-wowo-vohoho" är otroligt mäktigt och kan höras kilometervis.

Lappuggla

Tidigare ansågs lappugglan vara en nomadiserande art, men har numera omvärderats och befunnits vara både extremt revirtrogen (vissa fåglar) och nomad, detta oberoende på kön och ålder. Från att ha haft en övervägande nordostlig häckningsutbredning har arten successivt sökt sig längre söderut och har häckat tillfälligt ända ner i södra Svealand. Lappugglan är en utpräglad smågnagarspecialist och detta styr både antalet häckningar samt valet av biotop.

Således rapporterades 1979 inte någon häckning, medan det 1981 rapporterades 76 st. Bästa kända resultat är från 1987 då 107 häckningar noterades. Gamla risbon från hök eller vråk, men även ekorrbon, kan utnyttjas av denna uggla som inte bygger något eget bo. Sedan1960-talet har en allt snabbare ökning kunnat noteras.

En hona sköts i slutet av februari eller början av mars 1882 vid Ilända. Häckning har dock förekommit så nära inpå som i Västerås trakten och i norra Närke, är det inte omöjligt att någon fågel kan leta sig hit. Det är en stor uggla, nästan som en berguv, men med mycket dun. Då den väger endast hälften så mycket

som uven. Dess ansikte är stort och runt med vitgrå borstiga näbbfjädrar innanför små gula ögon och med ett svart smalt skägg i de i övrigt vita hakfjädrarna. Ofta jagar den under dagtid, åtminstone medan den har ungar.

Hornuggla

Hornugglan förekommer ganska allmänt i hela landet utom i norra Lappland och i fjällregionen, företrädesvis i anslutning till jordbruksmark. Den nordliga delen av paren flyttar, somliga ända ner till Iberiska halvön, medan sydligare fåglar kan stanna kvar. I norra delen av landet kan detta kringströvande leda till mycket varierande bestånd. I vissa områden mellan 10 och 1 000 par beroende av om bytestillgången är god eller inte. Arten har en minskande trend i jordbruksbygderna längs norrlandskusten, men trots detta uppskattas beståndet till mellan 5 000 och 10 000 par. För att skrida till häckning kräver denna utpräglade sorkjägare öppna, gärna något fuktiga ängsmarker, där den främst utnyttjar gamla risbon efter kråkan. Boet skall helst ligga i barrträdsdominerade dungar eller skogskanter. I de mest extrema och helt utdikade slättlandskapen saknas ugglan idag, men den har i viss mån kompenserat sig genom att anpassa sig till hyggen där sorktillgången ofta är god.

Hornugglan häckar sporadiskt på öarna, där den kan leva förvånansvärt nära oss och inte upptäckas tack vare sina tysta vanor, ända tills ungarnas tiggande börjar höras. Deras nattliga gnälliga läte kan vara mycket störande och hörs flera hundra meter. Hornugglan har häckat bland annat i skogen bakom Hagaringen vid Tappström under några år i slutet av 1970-talet och fick ut flera ungar. Under senare tid har den häckat både vid Stavsborg och Törnbyviken där den 2003 fick ut tre flygga ungar. Tidigare häckade ytterligare ett par i trakten av Törnby. Dessa blev tyvärr slagna av duvhök som ibland kan gå hårt åt ugglor. Ytterligare bra områden att få se och höra hornuggla är Eldgarnsö samt Skytteholm. Den har ett gråbrunt till rostfärgat ansikte med rödgula ögon och örontofsar som dock inte visas om den är avspänd. Den kan ibland ses på dagtid. Hanen låter höra ett upprepat entonigt "påh". Ungarna tigger ljudligt med ett sorgset tjatande "piee".

Jorduggla

Jordugglan lever som en enda ras över hela norra halvklotet på tundran och i angränsande skogsområden. Detta tyder på ett nomadiserande beteende och att populationen varierar enormt mellan olika år. Det säger oss också att

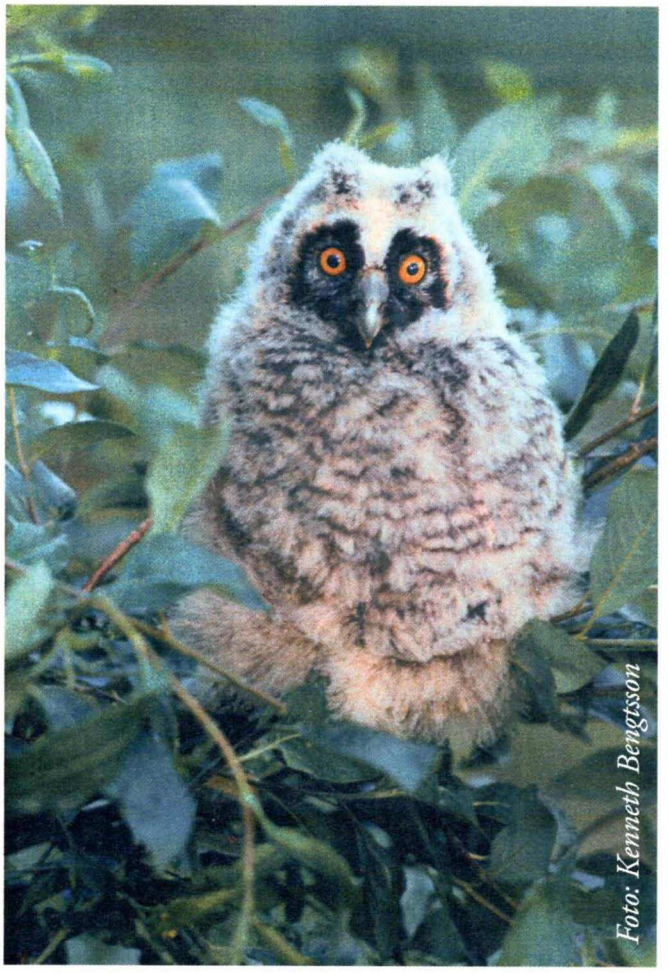

Hornuggleungen har lämnat boet

arten är en smågnagarspecialist. I Sverige häckar den företrädesvis från södra Jämtland och norrut. I Norrland är den ganska jämt fördelad i skogslandets myrmarker och kalhyggen från fjällområdet ut mot kustregionen. Tyvärr har arten minskat i utbredningsområdet, trots detta uppskattas numerären till 2 400–4 000 par. Utanför norrlandsregionen har man funnit häckningar längs kusterna i Halland, delar av Skåne samt framförallt i Blekinge och på södra Öland. Även i Stockholms skärgård har jordugglan etablerat sig. Det handlar dock inte om några större mängder häckfåglar i söder, utan rör sig kanske om upp till hundratalet par totalt.

Under 1800- och tidiga 1900-talen var ugglan en tämligen regelbunden häckfågel i södra delarna av Sverige, eftersom det då var mer vanligt med slåttervallar och fuktiga betesmarker som är ett livsvillkor för arten. Där kunde den gömma sitt bo, en enkel grop på marken i högt gräs eller intill någon buske. Norr om Uppsala häckade den under slutet av förrförra seklet, och så sent som på 1920-talet var den en karaktärsfågel runt Kvismaren. Vid Hornborgasjön återfanns den som häckare ända in på 1970-talet.

Mälaröarna borde få denna trevliga uggla som häckare, om vi inte oförmärkt redan har haft den här. Den har i alla händelser observerats i kommunen nästan årligen, tyvärr dock bara som sträckfågel. Bra observationsplatser är exempelvis kring Lovö kyrka, runt Svartsjöviken och inte minst vid Menhammarsviken, där den setts senast 2000 och 2003. Med sitt ljusa ansikte och blekgula ögon och små knappt synliga örontofsar har den ett lite diaboliskt utseende. Den är ofta dagaktiv, men jagar helst i skymningen då man även kan få se den ryttla. Den kan ses skruva till hög höjd om den mobbas av kråkor. Hanens parningsläte är ett stånkande "popopo-".

Pärlugglan

Ytterligare en cirkumpolär art som i Sverige lever som delvis nomadiserande i norra delen av vårt avlånga land är pärlugglan, medan den i söder åtminstone som hane ofta håller sitt revir året om. Vid goda sorkår med stora kullar flyttar en del ungfåglar ofta söderut ända ner i Nordeuropa. Den förekommer tämligen allmänt i nästan hela landet utom i sydligaste Skåne och på Öland, däremot har Gotland en liten stam med ett fåtal par. Det finns även luckor i utbredningen i mellersta Sverige. Dessa sammanfaller med större jordbruksområden. Helst häckar den i gammal tät granskog, men accepterar även blandskog och ibland väljer ugglan också hyggeskanter för sin häckning. Detta är dock vanskligt då den i så fall utsätter sig för risken att bli tagen av sina större släktingar katt- och slaguggla. Närheten till myrar och hyggen i kombination med en bra bostad i något gammalt bohål av spillkråka lockar ändå ofta till häckning. Under senare tid har dock ökningen av mård i södra och mellersta Sverige reducerat arten något. Därför är det viktigt med uppsättning av holkar i de alltmer intensivt brukade skogar där många naturliga hålträd försvinner. Dessa holkar accepteras med förtjusning av pärlugglan. Vid den sista stora smågnagarboomen 1984 uppskattades pärlugglebeståndet i Sverige till ungefär 18 000–24 000 par, men sedan dess har arten minskat. Den har ändå historiskt en god och livskraftig stam ända tillbaka till slutet 1600-talet då den avbildades av Rudbeck. Även Linné nämner arten i sin rapport från Lapplandsresan 1732.

I kommunen har pärlugglan hörts några enstaka gånger, främst på Adelsö. Att få se denna uggla med sitt förvånade ansiktsuttryck är inte så lätt. Men går man ut mitt i natten har man i alla fall chans att få höra den sjunga med sitt karakteristiska "på-på-på-på" ande som kan höras mycket långt om det är lugnt. Man skall även vara uppmärksam på ett ekorrsmackande som kan avslöja pärlugglan. Den har ett vitt ansikte med klargula ögon och vita ögonbryn inramade av ett svart band. Vi hoppas naturligtvis på häckning här hos oss på Mälaröarna.

Ugglespaning

Bästa tiden för ugglespaning är i gryning och skymning under vårvintern (februari – april), med toppen i mars. De flesta arterna kan höras under hela natten utom sparvugglan som tystnar när mörkret blir för kompakt.

Presentation av fågellokaler på Lovö

Svenne Schultzberg

Lovön är gammal kulturbygd omgiven av Mälaren. Ön uppvisar en omväxlande natur med skogspartier, odlad mark och vackra ängs- och hagmarker. Fågellivet är rikt och kan bjuda på fina upplevelser i stort sett överallt. Nedan följer en presentation av Lovöns smultronställen kryddade med några roliga fågelminnen. Artikeln baseras på ett omfattande material som varsamt redigerats och delvis kompletterats av Laine Boresjö Bronge.

1. Drottningholmsparken

Drottningholmsparken med sina gamla träd, dammar och kanaler är alltid värd ett besök. På våren hörs kattuggla i parken och i dammar och kanaler kan rastande bläsänder och brunänder beskådas, med lite tur också smådopping. Stor uppmärksamhet fick lokalen 2001 då ett mandarinandspar höll till vid Drottningholmsbron från januari fram till sommaren då det också kunde konstateras att häckning skett med tre ungar som resultat.

Om hösten är parken en populär rastplats för vitkindade gäss i tusental som troligen kommer från Djurgården. Men de lockar också till sig en del vildare artfränder som är betydligt skyggare. En färgmärkt fjällgås, förmodligen varje år samma individ, sluter upp. Kanadagäss förekommer också, men inte i samma antal, liksom någon enstaka grågås. Avvikande hybrider har också noterats.

2. Mastområdet

Mastområdet är själva pärlan på Lovön. Själv har jag hållit lokalen som rätt hyfsad, men jag får nog ändra mig på den punkten. Jag fick för mig att räkna arter som setts vid mastområdet och dess omgivning och blev minst sagt förvånad när siffran slutade på 132 arter.

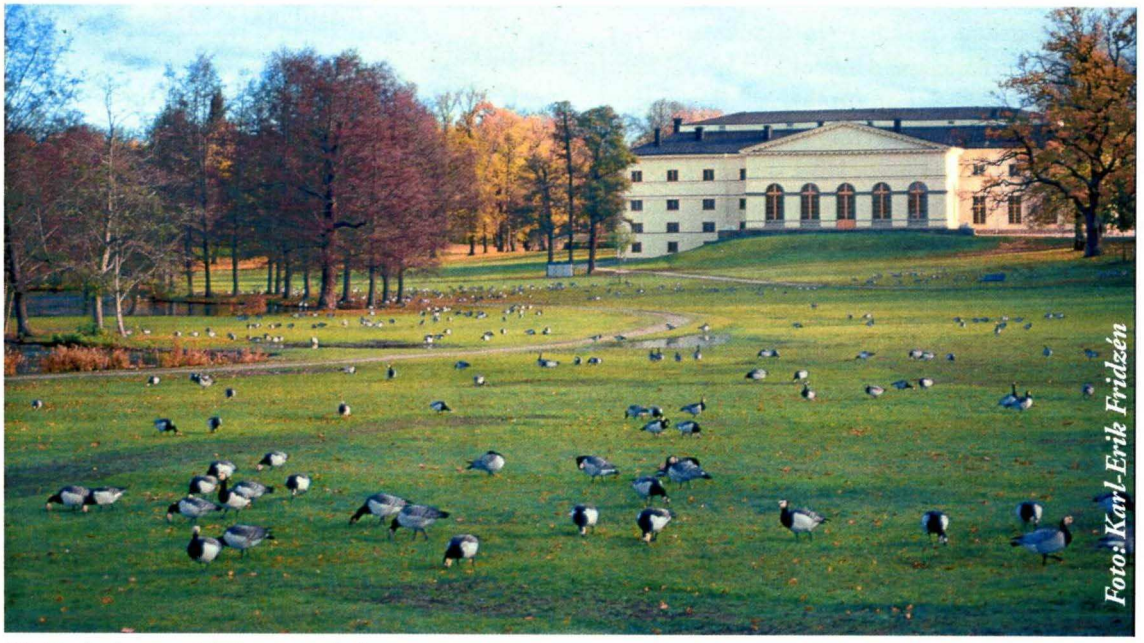

Vitkindade gäss vid Drottningholm

Det måste vara lite av ett rekord för en sådan liten yta. Området är ju i första hand en rast- och sträcklokal. En hel del roliga arter har setts genom åren som havsörn, kungsörn, brun glada, ängshök, pilgrimsfalk, bivråk, blå och brun kärrhök och jorduggla, och inte minst ejderflocken som sträckte förbi en höst. Av rastande fåglar lite utöver det vanliga kan nämnas lappsparv, snösparv, videsparv och ortolansparv.

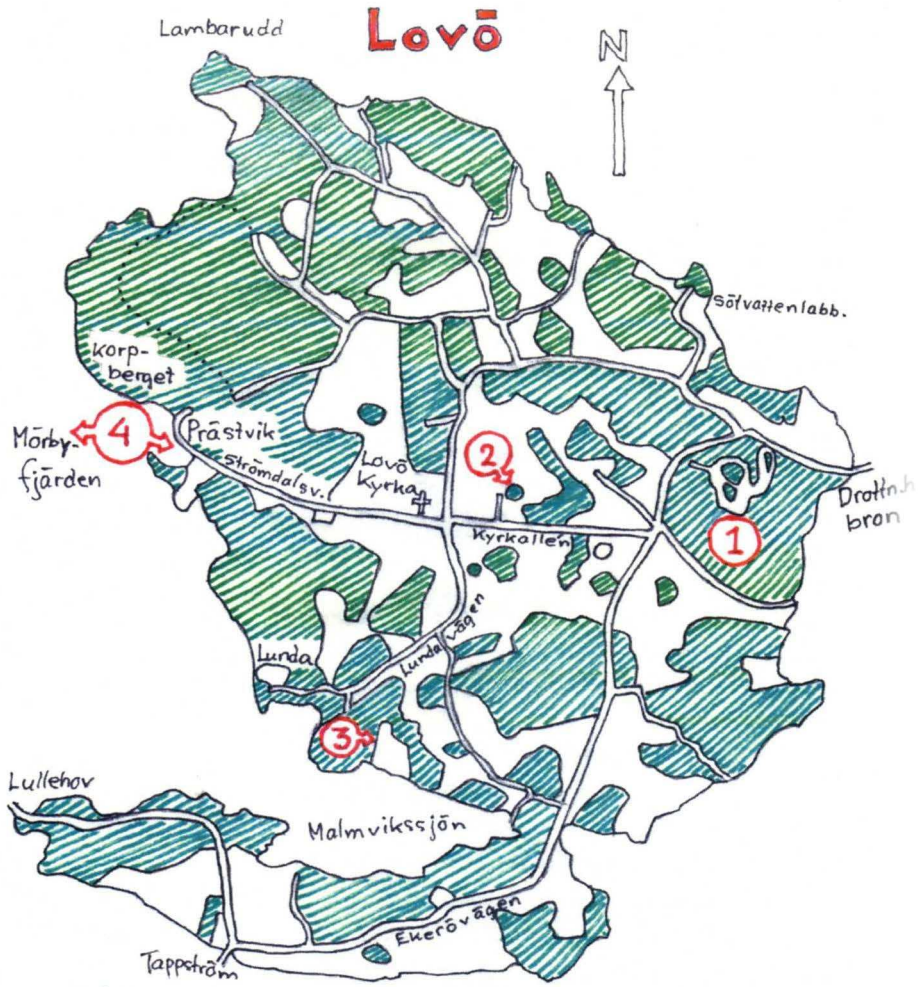

Karta över Lovö med aktuella fågellokaler

Mastområdet ligger i en sänka i terrängen och utgörs av resterna av en sedan länge utdikad sjö. Områdets centrala delar utgörs av fuktig, tuvig ängsmark som är omgiven av åkermark. I öster gränsar lokalen till barrskog. En mindre våtmark med damm finns också i anslutning till den fuktiga ängsmarken. Centralt inom området finns ett antal höga master vilka utgör populära spaningsplatser för bl. a. övervintrande vråkar. En bra observationsplats med överblick över hela området är Lovö kyrka, där det också är lätt att parkera.

Att tänka på när man befinner sig vid mastområdet är att området är militärt skyddsområde. Inga kameror alltså, inte ens om det sitter en masktörnskata i maststagen!

Rastande fågel på åkrarna runt mastområdet domineras av ringduvor och skogsduvor. Tamduvor sällar sig också till ringduveflockarna, och en gång har även en turkduva observerats. Ibland kryllar det av sädesärlor, och letar man lite hittar man en och annan gulärla, både sydlig och nordlig. Bland sånglärkorna kan man hitta trädlärkor, och ibland översvämmas åkrarna av bo/bergfink-flockar i enorma mängder. En gång hade de en lappsparvhanne med sig. I kråk- och kajflockarna kan man hitta råkor både vår och höst, och stararna lockar ibland till sig snösparvar. Tofsviporna kommer först och lämnar området sist. En vår fanns det en flock på ca 140 ljungpipare på en av åkrarna intill mastområdet.

Med lite tur och med rätt vattenstånd i dammen kan man få se svartsnäppa, skogssnäppa, brushane, grönbena och kärrsnäppa. En gång small det till ordentligt. Då stod där en spovsnäppa tillsammans med en mosnäp-pa, båda ungfåglar. Enkelbeckasin kan förekomma i stora antal. Våren 2003 stöttes inte

mindre än arton enkelbeckasiner på vägen ut till mastområdet. Jag har fått för mig att enkelbeckasinen häckar i området för man ser ett par individer där under hela häckningssäsongen. Man får inte heller glömma kornknarren som ropade där en senvår.

Dammen besöks ibland av storskrake, vigg och sothöns om våren. Krickor rastar där varje höst. Tillfälligt har också mandarinand, stjärtand och bläsand setts. Gräsanden får ut flera kullar varje år. Knipa häckade ett år och fick ut åtta ungar, men dessa decimerades med en för varje dag tills det bara var två kvar. Då kom jag på vem rövaren var. Det var den bruna kärrhökshannen som patrullerar runt mastområdet varje dag. Han tog nog alla för jag såg inte några ungar där senare.

Sävsparv, ängspiplärka, sånglärka, buskskvätta och stenskvätta häckar varje år. Steglits finns året om. På sommaren jagar lärkfalk, tornfalk, och ibland även stenfalk och pilgrimsfalk.

Unga törnskator trivs i området på sensommaren/hösten, man kan se upp till tio stycken där samtidigt. Om hösten rastar också blåhake. Vinterhämpling och snösiska visar sig ibland tillsammans med gråsiskor och brunsiskor.

De vitkindade gässen från Drottningholm samlas då och då i området. Också andra gäss kan förekomma som sädgås, grågäss och kanadagås. Även stripgås och snögås har observerats.

Så har vi de mystiska sträckgatorna. En av dem går från NNO mot SSV på hösten och används av änder, gäss, svanar och tranor. En minnesvärd upplevelse var ejderflocken, femtiosex stycken, som dök upp ovanför skogen där FRA har sin huvudanläggning. Först trodde jag det var vitkindade gäss som jag hade sett vid slottet tio minuter tidigare, men sedan tyckte jag att vingslagen var för snabba och då gick tanken till prutgäss. Men när jag fick in dem i tuben såg jag att en del var vita på bröstet medan andra var helt mörka. Hjärnan bläddrade med rasande fart igenom fågelbokens änder och gäss fram och tillbaka, men inget stämde. – Vad i all glödheta, skall jag inte klara av och arta dom här, det är ju otroligt! När de skulle till att passera mig såg jag något som jag trodde var omöjligt, en ejderflock här vid mastområdet? Jo, utan tvivel var det så.

Rovfåglarna rör sig i en nord-sydligare gata, vitfågeln i motsatt riktning, på våren mest skrattmås faktiskt. Det finns också en skogsduvegata som löper från Drottningholm i öster mot Prästvik i väster. Vår, sommar och höst, vilken tid som helst på dagen kommer de från en, till fyra, fem åt gången, med ett par tre minuters intervall. Det är väldigt sällan ringduvor med, men det händer. Jag har inte lyckats luska ut vart de tar vägen. En del stannar på kyrkängarna, men långtifrån alla.

Vintertid brukar ett par ormvråkar övervintra på lokalen. Det är samma par som häckar framgångsrikt årligen. Ofta ses också fjällvråk och varfågel. Även tornfalk har övervintrat vissa år.

3. Lunda ängar

Området utgörs av en äng med ett par snåriga träddungar som i söder gränsar till en sumpmarksliknande skog och lite vass innan det ansluter till Malmvikssjön.

Kommer man från Drottningholm följer man Lovö kyrkallé fram till kyrkan, sedan tar man till vänster mot Lunda tills vägen delar sig i en trevägskorsning. Där tar man till vänster mot ett par torp och sedan följer man en smal bilväg förbi det närmaste torpet och sedan tvärt vänster uppför tills man kommer till en stor vit hästgrind där det finns en liten parkering. Endera går man sedan genom grinden mot forngravarna och vidare blå spåret åt höger (blå spåret är en blåmarkerad vandringsled som man stöter på varhelst man befinner sig i något skogsområde på Lovön) och kommer då till det nordostligaste hörnet av ängen, eller så går man några meter åt höger från parkeringen där en traktorväg leder ned till ängens nordvästligaste hörn. Jag brukar därefter traska rätt över ängen, som är en slåtteräng och därmed aldrig sådd, för att komma nära snåren och ner mot sumpskogen. I det sydostligaste hörnet stöter man på blå spåret som man lämpligen följer mot latringropen och vidare

en bit tills en del åkrar breder ut sig med lite slånbärssnår här och där. Denna rutt rekommenderas om man tänker besöka lokalen. Arter man kan få där med lite tur är bl a näktergal, svarthätta, törnsångare, trädpiplärka och törnskata förutom vanligare fåglar som koltrast, rödvingetrast, taltrast, björktrast, rödhake, gulsparv, bofink, grönfink och mesar. Ormvråk, fiskgjuse och även lärkfalk och brun kärrhök sveper över ibland. Jag har också en andrahandsuppgift om en sommargylling som sågs där för ett tiotal år sedan.

Om man därefter förflyttar sig ned mot det sydöstra hörnet av ängen så växer där några höga björkar intill blå spåret. Där har jag hört härmsångaren, om än inte varje vår. Man måste försöka få igång näktergalen först så brukar härmsångaren stämma in. Det är inte alltid lätt att få igång näktergalen på dagen, men det brukar räcka med att småprata lite så att den uppfattar att någon är där.

Stenknäckar kan man se året runt sittande högt upp i något träd. Göktytan hörs ofta om vårarna och morkullor patrullerar runt ängen på försommarkvällarna.

Från det sydöstra hörnet hittar man sedan lätt blå spåret igen som man följer åt öster och som slingrar sig fram mellan täta snår i början. Efter ett femtiotal meter blir det lite öppnare och nu kan man höra svarthätta, grönsångare och ibland även mindre hackspett. Efter ytterligare en bit kommer man fram till latringropen, som inte är så illa som det låter, för den är från vikingatiden. Därefter kommer man fram till en berghäll och en bänk där man har bra utsikt över Malmvikssjön, där det finns skäggdopping, sothöna, vigg, knipa och storskrake. Knölsvanar häckar i vassarna runt sjön och fiskgjusen visar sig nästan varje gång.

Fortsätter man på blå spåret kommer man fram till ett jordbruksområde med brukade åkrar som kantas av en del slånbärssnår. Här häckar törnskator årligen. Vandrar man sedan uppför någon av stigarna mot söder kommer man upp till ett berg som bjuder på en utmärkt utsikt över Malmvikssjön.

4. Prästvik/Mörbyfjärden

Prästvik, överraskningarnas lokal nr. 1. Hur många gånger har jag inte tänkt: "Prästvik, det är ingen ide', där är nog helt dött". Men lika många gånger har jag blivit positivt överraskad. Ena gången låg det en svärthona på Mörbyfjärden, nästa gång en bergandhona i viken tillsammans med några vigg. En vårdag när jag kom dit såg det verkligen dött ut. Jag svepte med handkikaren över fjärden. "Vänta, låg det inte något där ute?" Jag stelnade till och fick fram tuben någorlunda snabbt i brådskan, sjöorrar! Jo fyra stycken låg där och halvsov tätt intill varandra, härligt !

En höst låg det en smålom och fiskade alldeles intill kajen. En annan gråkall höstdag ville jag helst inte gå ur bilen då det kom fram två stora fåglar bakom udden lågt över vattnet i riktning mot Korpberget. Hägrar var min första tanke, men nix, två unga havsörnar visade det sig vara, som sedan skruvade sig upp på väldigt hög höjd innan de drog iväg mot Svartsjöhållet.

Min första havsörn på Lovön dök upp vid Prästvik, men det är länge sedan, likaså min första kungsörn vilket är ändå längre tillbaks i tiden.

Drillsnäppa kan ses vid kajen ibland och sädesärlan häckar bland stenarna som bildar kajfundamentet. Vid ett tillfälle har också en kungsfiskare observerats. Hussvalor jagar insekter i viken, och i vassen häckar skäggdopping och sothöna.

Aldungarna lockar till sig mängder av gråsiskor på vintrarna och bland husen finns det gott om pilfinkar, mesar, koltrastar, grönfinkar, och gulsparvar. Även domherrar dyker upp ibland och i undervegetationen håller rödhakarna till.

Rovfåglar som duv- och sparvhök, ormvråk, fiskgjuse, lärkfalk och ibland också pilgrimsfalk visar sig. Korpen är en vanlig syn runt viken liksom hägrar.

Förra vintern, 2002 alltså, misstänker jag att jag såg skymten av en strömstare vid vattenintaget till vattenverket, men handkikarens skärpa var naturligtvis felinställd, så jag tappade den tyvärr då den drog iväg längs Korpberget.

Svartsjö Dämme – en nygammal våtmark

Urpo Könnömäki & Jan Sondell

Under 2003 har en ny våtmark skapats på Svartsjö kungsgårds marker. Området har tidigare varit vattenskadad åkermark, som de år vattenförhållandena varit lämpliga visat upp ett mycket rikt fågelliv. Genom byggnation av vallar och vattenregleringsanordningar skapas nu förutsättningar för att långsiktigt kunna sköta området på ett för fåglarna lämpligt sätt. Mälaröarnas Ornitologiska förening föreslår att området i fortsättningen kallas Svarsjö Dämme.

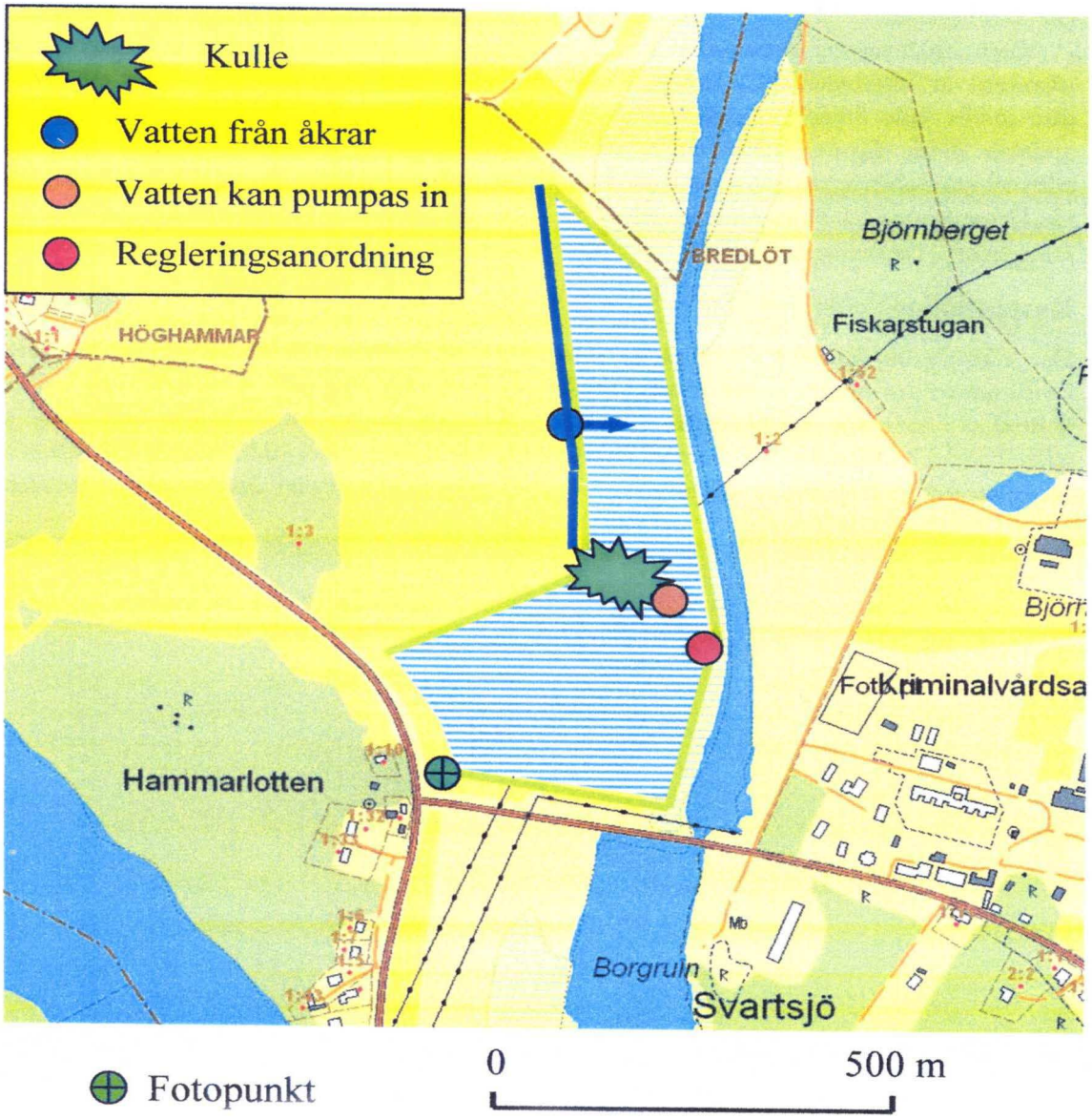

Historik

Norr om vägen västerut från Svartsjö slott och vidare norrut längs kanalens från Svartsjöviken västra sida ligger en del av åkermarken bara obetydligt över Mälarens vattenyta. Att den gått att odla, åtminstone vissa år, hänger samman med att det finns en vall mot sjöstranden och möjlighet att genom pumpning sänka vattennivån i det låglänta området.

År då Mälarens vattenstånd varit högt har det trots pumpningen varit så fuktigt att normalt jordbruk inte gått att bedriva. Då har området istället utnyttjats av olika våtmarksfåglar som rast- och häckplats.

Våren 2002 var utan jämförelse den bästa någonsin ur fågelsynpunkt. Pumpen hade gått sönder och fuktighetsförhållandena blev optimala. Aldrig någonsin tidigare har så många sällsynta arter observerats i området som denna vår. Dammsnäppa och rödspov noterades t ex för först gången i kommunen.

Restaureringskrav

Den rika fågelförekomsten 2002 väckte önskemål om att den fuktiga biotopen också skulle få bestå så i framtiden. MOF överlämnade följande krav på en våtmark i området till Statens Fastighetsverk, som förvaltar marken:

- Vattendjup 0–30 cm, reglerbart oberoende av nederbörd.
- Flacka stränder utan näraliggande vallar.
- Minst 5 ha stort och minst 10 ha med omgivande öppna fält inräknande.
- Möjlighet till torrläggning och markbearbetning varje till vart tredje år, kanske bäst i september månad.

Restaureringsplan

I början av 2003 fick MOF en plan för yttrande angående "Uppförande av våtmark på Svartsjö Invallningsföretag". Vi blev både förvånade och glada när det visade sig att man med råge tagit hänsyn till föreningens önskemål. Vi kunde alltså svara att: "Föreningen ser mycket positivt på det förslag som upprättats angående anläggande av våtmark på Svartsjö 1[3], Ekerö kommun. Åtgärden kommer att tillgodose flera våtmarkberoende fågelarters biotopkrav."

Genomförande

Efter semestern 2003 påbörjades grävningarna och arbetet med vallarna mot åkermarken var klart i december 2003. Då hade man anlagt ca 2 km skyddsvall mot Mälaren med tät kärna av lera och flacka slänter. En pump avvattnar åker-

Panoramabild över södra delen av Svartsjö Dämme i december 2003.

marken till våtmarksområdet utanför, som är ca 15 ha stort.

Namnförbistring

Det aktuella område har av ornitologerna hittills kallats "Bredlöt" efter byn 2 km norr om den stora åkermarken norr om Svartsjövägen, som i sin helhet hör till Svartsjö kungsgård. Valet av namn har troligen skett spontant för att klart hålla isär den fuktiga åkermarken från själva Svartsjöviken, som också är en välkänd fågellokal.

Vi föreslår nu att den nygamla våtmarken benämns "Svartsjö Dämme" eller i dagligt tal bara Dämmet. Dämme betyder helt enkelt ett område som är uppdämt.

Tillgänglighet

Lämpligen parkerar man i anslutning till vägskälet med avtagsvägen till Svartsjö slott (se kartskiss). På eftermiddag och kväll har man fint medljus ut över det stora södra våtmarksområdet. På morgonen kan man parkera vid slotten och gå till kanalbron, där sikträjning har utförts så att man kan se in i dammområdet.

Skötseln är kritisk!

Att sköta en grund våtmark så att optimala förhållanden långsiktigt skapas är inte så lätt. När en ängsmark däms över skapas initialt mycket goda näringsförhållande för alla kategorier våtmarksfåglar. Den i vattnet ruttnade grässvålen frigör näring som ger stor insektproduktion (kräftdjur, mygglarver etc). Om inget görs blir dock förhållandena redan de närmast följande åren betydligt sämre. Högre vegetation växer upp och i vattnet ersätts primärinsekterna av rovinsekter och så småningom börjar fisk konkurrera om näringen.

Det gäller alltså att med olika åtgärder behålla premiårarets förutsättningar så lika som möjligt. Åtgärderna kan vara bete, slåtter och vattenreglering. Betesdjur och slåtter håller vegetationen nere samtidigt som näring frigörs från den avslagna vegetationen. För att minska fiskpopulationen måste sjön tömmas vissa år på hösten och vintern.

Våren 2004

Våren 2004 finns alltså goda möjligheter till en ny rekordsäsong i Svartsjö. Förhållandena i Dämmet kommer i början att likna dem som rådde det omtalade året 2002 (Bergström 2003).

Väl mött i markerna vid Svartsjö i vår!

Referens

Bergström, M. 2003. Observationer i Ekerö kommun 2002. Fåglar på Mälaröarna 2002, s 25-36.

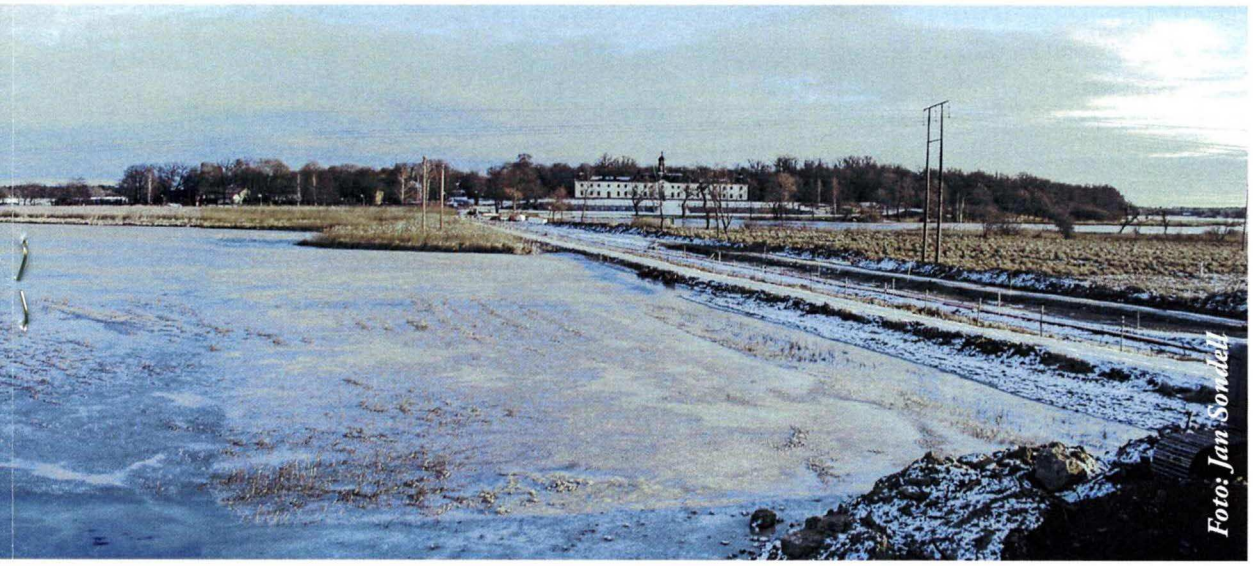

Veckoinventering av Svartsjöviken 2003

Martin Bergström

År 2003 var det andra året efter restaureringen. Vattenståndet var relativt lågt både vår och höst. Inventeringen koncentrerades till tornet, våtmarkerna i söder till Sockabydiket och norra delen av viken. Ovanligt många änder sågs men färre gäss än vanligt. Det blev inte heller någon fin höst för vadarna på grund av lågt vatten och delvis också på grund av för hög vegetationen. Detaljerade antal för de flesta våtmarksarter återfinns i tabell 1 och 2.

Svartsjöviken inventerades vid 12 tillfällen under våren och 13 gånger under hösten. Ofta deltog flera personer vid inventeringsrundorna. Totalt medverkade cirka åtta personer i inventeringsarbetet.

Fågeltornet gör att många av de eftersökta våtmarksarterna kan ses lättare. Inventeringen koncentrerades till tornet, våtmarkerna i söder till Sockabydiket och norra delen av viken.

Nedan kommenteras observationerna under inventeringen. Våren gav inte någon översvämning vare sig i Svartsjöviken eller i Bredlöt. Vädret var även så stabilt att inga direkta nedslag av vadare noterades. Däremot sågs ovanligt många änder och vadare av de arter som häckar i viken, såsom kricka, gräsand, enkelbeckasin och tofsvipa.

Under hösten sågs färre gäss än tidigare. Kanadagåsen har en nedåtgående trend under alla de inventerade höstarna (figur 1). Gräsand sågs i större antal än tidigare höstar (figur 2) och sothönsen sågs i oförändrat antal. Det blev inte heller någon vadarhöst. Vegetationen var något för hög och vattenståndet för lågt.

Kommenterar till vissa arter

Doppingar

Enbart de par skäggdoppingar som häckade uppehöll sig i viken under våren. Under hösten sågs dock tre doppingarter på en gång. Svarthakedopping och smådopping rastade i viken under september.

Sothöna

Ligger på en stabil nivå både vår och höst som de senaste tre åren.

Gäss

På våren har ungefär lika många gäss rastat genom åren. På hösten visar grågås och kanadagås en nedåtgående trend. De kanske väljer andra rastplatser på Södertörn eller i Hjälstaviken. Vitkindade gäss ses mer än vid inventeringens början.

Änder

Fler änder sågs under våren än tidigare. Årtan uteblev dock eftersom Bredlöt inte blev översvämmat. Istället sågs snatterand under två veckor i Svartsjöviken. Gräsänder rastar även i större omfattning under hösten. Stora flockar betar ofta på åkrarna i väster.

Skrattmås

Det stigande antalet vårobservationer bröts i år. Utan översvämning i Bredlöt verkar inte skrattmåsen vara så intresserad av Svartsjöviken.

Rallfåglar

Vattenrall hördes på flera ställen i Svartsjöviken under vår och höst. Småfläckig sumphöna hördes också med 2–3 ex i östra delen under några veckor på våren. Det är första gången sumphönan stannat en längre tid i viken under inventeringarna.

Vadare

Beckasiner sågs i något större antal under våren. På hösten gjordes ibland mer riktade promenader för att stöta beckasiner. Därför blev det flera observationer av både dvärg- och dubbelbeckasin.

Rödbenor hävdade revir i området under våren. Någon häckning kunde dock inte konstateras. Tofsvipor sågs i större antal än tidigare på våren och många sågs även under hösten.

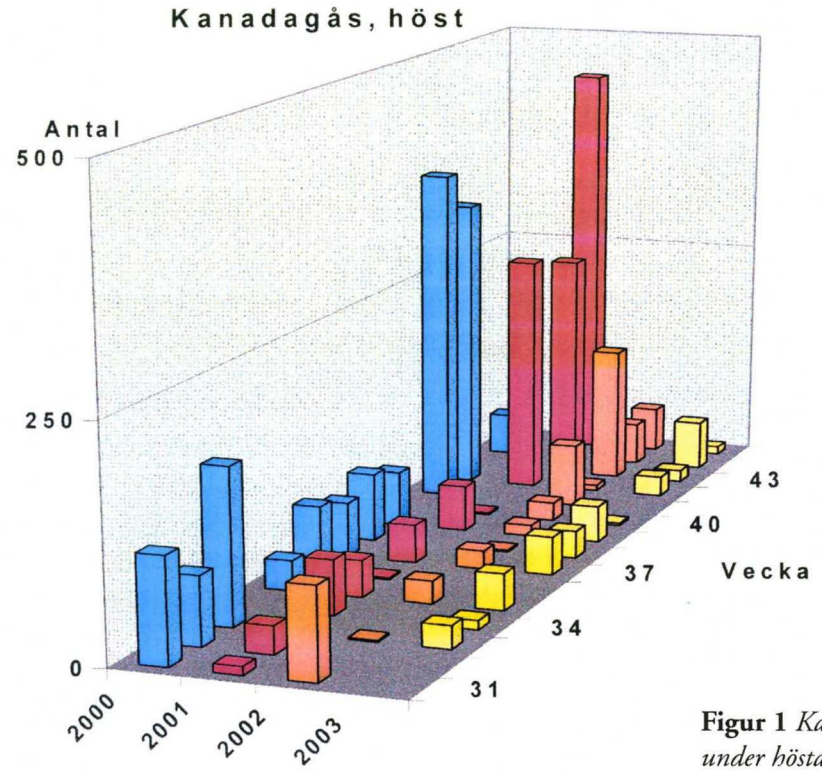

Figur 1 *Kanadagåsen har minskat under höstarna 2000 - 2003.*

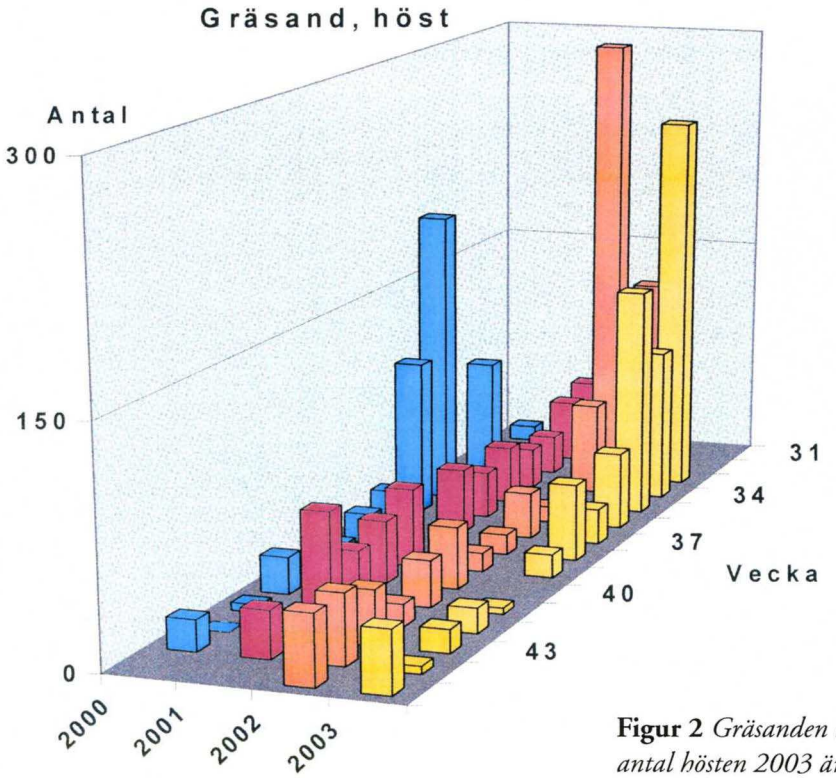

Figur 2 *Gräsanden har setts i något högre antal hösten 2003 än höstarna 2000 - 2002.*

Tabell 1 *Våtmarksarter våren 2003*

Våtmarksart	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Medeltal per år 2003	2002	2001	2000
Diverse arter																
Skäggdopping					2	4	4	4	3	5	4	2	4	2	3	3
Sothöna		1	10	67	50	29	20	14	14	20	8	12	22	22	15	39
Skrattmås			4	1	14	14	62	2	13	50	4	8	17	59	49	26
Sädgås		1					3						2	4	5	6
Grågås	5	65	13	39	34	64	26	12	29	16	16	37	30	40	16	30
Kanadagås	20	71	60	20	60	56	46	28	22	20	12	17	36	43	30	46
Vitkindad gås								9					9			
Änder																
Kricka	2		19	11	95	117	13	27	6	3	2		30	22	36	26
Gräsand	17	250	270	68	140	16	20	26	14	19	35	18	74	28	24	39
Snatterand								3	2				3			
Skedand						3	4	4	2				3	3	2	
Bläsand			7	8	13	9	5	3		2			7	3	2	
Vigg		10	3	7	18	8	4	1					7	29	10	13
Knipa	3	10	11	19	24	4	10	7	7	13			11	14	15	22
Storskrake	5	8	8	5	6	1	6	7	2				5	5	5	15
Vadare																
Ljungpipare						1	30	150				1	46	24	71	10
Tofsvipa	24	80	88	120	255	74	78	42	60	20	7	15	72	57	21	61
Skogssnäppa						1	1	1				1	1	2	2	2
Brushane								7	6				7	51	1	4
Enkelbeckasin			3		9	24	14	20	20	7	8	6	12	10	7	8
Mindre Strandpipare										1		2	2	3	1	
Drillsnäppa								7	1				4	1,0		
Gluttsnäppa							1	2	1	1	1		1	5	5	2
Grönbena								10	54	19		1	21	118	23	12
Mosnäppa									1	2			2	3	9	
Rödbena							1	1	1	6	2	1	2	2		

Tabell 2 *Våtmarksarter hösten 2003*

Våtmarksart	Vecka hösten 2003													Medeltal per år			
	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	2003	2002	2001	2000
Diverse arter																	
Skäggdopping	4	3	8	9	5		10	4	4	2				5	3	4	3
Storskarv					20			1	1	2				6	1	2	16
Häger		1			2	1			1	2				1	3	3	4
Sothöna	62	60	50	74	63	75	95	79	58	54				67	51	60	39
Grågås	7	3	40		22		30	90	54					35	58	80	72
Kanadagås	25	10	40		42	30	40	3		22	13	55	9	26	42	108	128
Vitkindad gås				20			40	50						37	140	18	2
Änder																	
Kricka	15	10	15	5	7		40	12	2	7				13	20	21	19
Gräsand	250	100	150	50	23	50	15		4	16	15	5	40	60	54	36	44
Skedand	12	12		1				1	1	8				6		4	1
Bläsand	2	1					6	25	13	22				12	6	11	3
Vigg				5	5	10	15	25	12	7		5		11	15	16	12
Knipa	2	4	2	2	1	5	3	10	6	11	1	30	14	7	8	24	16
Storskrake						5	1		14	25	80	10	2	20	14	19	4
Vadare																	
Ljungpipare						9	1							5	1	8	17
Tofsvipa	65		40		42		4	4						31	13	25	130
Brushane	7	1		2	3									3	6	5	24
Enkelbeckasin			2	10	4	5	20	12			1	3	1	6	8	11	4
Svartsnäppa	1	2		1										1		2	
Grönbena	10	8	5											8	9	5	4

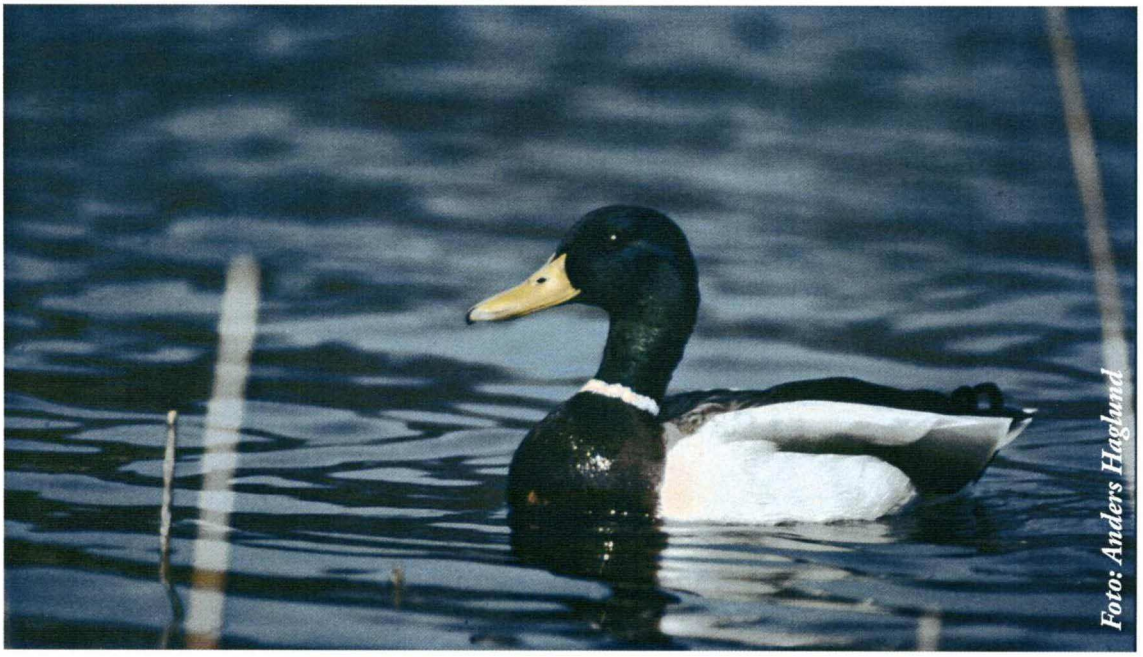

Gräsanden har ökat på hösten vid Svartsjöviken.

Häckfåglar i Svartsjöviken 2003

Jan Sondell

I samband med restaureringen av Svartsjöviken har nu de häckande våtmarksfåglarna inventerats under fyra år, 2000–2003. Sammanlagt 59 revir av 14 olika arter noterades 2003. Några större förändringar av häckfågelfaunan har alltså inte skett. Mest talrika var sothöna (15 revir), gräsand (10), kanadagås (7) och tofsvipa (7). Kanadagåsen har ökat sedan 2002 medan sothönan har minskat.

Bakgrund

Som en aktivitet i arbetet med "Projekt Svartsjöviken", vilket bl a innefattar restaurering av våtmarksbeten vid Svartsjöviken (Aronsson 2001, 2002, 2003) har den våtmarksanknutna häckfågelfaunan i Svartsjöviken inventerats, med början 2000 (Sondell 2001, 2002, 2003). Här ska inventeringsresultaten för det fjärde året, 2003 redovisas.

Metodik

Metodiken har beskrivits relativt utförligt av Sondell (2001). Under perioden april – juni 2003 gjordes sex besök då förekommande par av olika arter räknades. Som huvudmetod räknas antalet par, men iakttagna bon och ungkullar kompletterar iakttagelserna. En svårighet ligger i att kunna skilja rastande fåglar från revirhävdande par. Vidare kan det vara mycket svårt att separera häckande par från yngre fåglar som finns i området men inte häckar, detta gäller främst gässen. De osäkerhetssiffror som anges i det följande är enbart subjektiva bedömningar. Häckfågelinventeringen kompletteras med iakttagelser gjorda under de veckovisa inventeringarna av Svartsjöviken, se t ex Bergström 2002.

Biotopförändringar

Sikten ut mot Svartsjöviken har våren 2002 och 2003 kraftigt förbättrats jämfört med 2000 och 2001 tack vare den markbearbetning som företogs hösten 2001. Det provisoriska tornet vid mynningen av Sockarbydiket på västra stranden togs dock bort hösten 2001.

En ny utsiktspunkt utgjorde berget söder om viken (Svartsjö Djurgård) år 2002.

I april samlas gräsandparen vid vägbron.

Då vassen i söder i huvudsak varit borttagen som en följd av restaureringsarbetet kunde hela denna del av viken ses från berget. På försommaren 2002 uppfördes ett nytt torn på vikens östsida. Detta har under 2003 års inventering varit den viktigaste utsiktspunkten.

Strax norr om inventeringsområdet fanns under våren och försommaren 2002 en översvämmad åker (då kallad Bredlöt) som attraherade en stor mängd fåglar. År 2003 torkade området ut och var inte längre lika attraktivt. Under hösten anlades här en vattenreglerad våtmark, Svartsjö Dämme, se sidan 19.

Fältarbete

Fältarbetet har i huvudsak utförts av Urpo Könnömäki och Jan Sondell. Totalt har sex inventeringar, varav en kvällsinventering, gjorts under perioden 13 april (våren var sen) till 15 juni. Vid varje inventeringstillfälle har förekommande fågelarter antecknats på en specialkarta i skala ca 1:5 000. Inventeringsresultatet framgår av tabell 1.

Tabell 1 *Antal par eller revir av fågelarter knutna till Svartsjöviken 2000-2003.*

Inventerade arter	Revir 2000	Revir 2001	Revir 2002	Revir 2003	Kommentarer, gäller år 2003
Sjö- och våtmarksfåglar					
Skäggdopping	3	4	3	3	
Knölsvan	1	1	1	1	Par med bo
Grågås	3	3	3	3	
Kanadagås	3	7	3	7	
Rördrom	1	1	1	1	
Gräsand	7	7	12	10	
Kricka	0	0	1	0	
Knipa	3	2	2	2	
Storskrake	2	1	1	1	I naturhål i slottsparken
Vattenrall	2	1	1	2	
Sothöna	18	24	20	15	
Tofsvipa	6	3	6	7	
Rödbena	0	0	0	1	Ett par i området hela våren
Enkelbeckasin	6	4	4	5	Svårinventerad
Fiskmås	1	2	0	1	
Summa	56	60	58	59	
Övriga arter					
Brun kärrhök	2	1	1	1	
Gulärla	1	1	3	3	Uppskattning, ej inventerad
Ängspiplärka	4	5	5	6	Uppskattning, ej inventerad
Buskskvätta	4	5	5	5	Uppskattning, ej inventerad
Gräshoppssångare	2	1	1	0	
Trastsångare	0	1	0	0	
Sävsångare	>10	>10	ca 10	ca 10	Uppskattning, ej inventerad
Rörsångare	> 5	ca 5	ca 5	ca 5	Uppskattning, ej inventerad
Skäggmes	> 5	> 5	ca 5	ca 5	Uppskattning, ej inventerad
Sävsparv	> 20	ca 20	ca 20	ca 20	Uppskattning, ej inventerad

Sjö- och våtmarksfåglar

Skäggdoppning Tre par hävdade revir.

Knölsvan Ett bo byggdes på en vassholme mitt i viken. Tre ungar observerades.

Grågås Nästan omöjligt att lokalisera bon, då dessa läggs dolt i vegetationen och häckningen startar mycket tidigt. Tre par med ungar kunde iakttas i viken.

Kanadagås Fler bon än 2002 noterades, vegetationen längs vikens stränder hade nu återhämtat sig efter restaureringen 2001. Flera kullar med ungar sågs även.

Rördrom En hane tutade sporadiskt under våren, men det är inte troligt att någon häckning skedde.

Gräsand Arten noterades i något färre par än 2002. Antalet redovisade par har en osäkerhet på ca ± 3 par.

Knipa Hur många par som verkligen häckar är osäkert. Noterat antal par (2) har en osäkerhet på ca ± 1. Ungar sågs inte.

Storskrake Svårt att veta hur många storskrakar som häckar. Ungar sågs inte.

Vattenrall Hördes vid dikesmynningarna på östra och västra sidan.

Sothöna Den vanligaste vattenfågeln. En minskning kunde konstateras jämfört med tidigare år. Antalet par (15) har en osäkerhet på ca ± 4. Många nykläckta ungar noterades men betydligt färre uppnådde vuxen storlek.

Tofsvipa Uppskattningsvis sju par höll till främst på de öppnade maderna. I vilken utsträckning de häckade är osäkert. Längs vikens sydvästra strand fanns ett område med lägre vegetation till följd av markbearbetningen. Där höll några par till.

Rödbena Ett par hävdade revir vid viken under vår och försommar.

Enkelbeckasin En mycket svårinventerad art som trivs bäst i lite mer högväxt madvegetation.

Övriga arter

Brun kärrhök Ett par höll till i området.

Gulärla Uppskattningsvis tre par fanns på sydöstra sidan.

Ängspiplärka Oförändrad förekomst jämfört med fjolåret.

Buskskvätta Oförändrad förekomst jämfört med fjolåret.

Övriga ej inventerade mindre tättingar
Vanligast i vass- och buskmarkerna har sävsparven varit följd av sävsångaren. Rörsångaren förekom mera sparsamt. Skäggmes har sporadiskt hörts i vassarna, men det är osäkert om häckning förekommit 2003.

Kommentarer

Den aktuella häckfågelinventeringen har genomförts 2003 på samma sätt som under 2000–2002. Svårinventerade arter är vigg, knipa och storskrake som förekommer rastande på vårsträcket i betydligt större antal än vad som sedan går till häckning.

Markbearbetningen bedömdes 2002 påverka sothöna och kanadagås negativt genom att tuvor lämpliga för bobyggnad minskade i antal. Kanadagåsen ökade också under 2003 till sitt tidigare parantal, medan sothönan fortfarande har relativt låg numerär.

Markbearbetningen bedömdes påverka gräsand och tofsvipa positivt 2002, detta gäller också för 2003.

Åkern vid Bredlöt, som gav optimala näringsförutsättningar för vadare och änder 2002 var under 2003 torrlagd. Därför var de flesta arter hänvisade till själva viken och madmarkerna söder därom. Översilningsområdet som skapats för att rena vatten från Sockarbydiket togs i drift våren 2003 och innebar ett positivt biotoptillskott.

Sammanfattning

En häckfågelinventering genomfördes 2003 i Svartsjöviken för fjärde året i rad enligt etablerade inventeringsrutiner. Totalt noterades

59 stationära par av 14 arter, ett resultat som är ungefär detsamma som under fjolåret. Talrikast förekommande var sothöna (15 revir), gräsand (10), kanadagås (7) och tofsvipa (7).

Referenser

Aronsson, A. 2001. Restaurering av våtmarksbete vid Svartsjöviken. I Fåglar på Mälaröarna 2000, s 6–10.

Aronssson, A. 2002. Våtmarksbete i Svartsjöviken. I Fåglar på Mälaröarna 2001, s 5–9.

Aronssson, A. 2003. Våtmarksbete vid Svartsjöviken. I Fåglar på Mälaröarna 2002, s 6–8.

Bergström, M. 2002. Inventering av Svartsjöviken 2002. I Fåglar på Mälaröarna 2002, s 9–11.

Sondell, J. 2001. Häckfågelinventering av Svartsjöviken 2000. I Fåglar på Mälaröarna 2000, s 18–22.

Sondell, J. 2002. Häckfågelinventering av Svartsjöviken 2001. I Fåglar på Mälaröarna 2001, s 13–18.

Sondell, J. 2003. Häckfågelar i Svartsjöviken 2002. I Fåglar på Mälaröarna 2002, s 12–14

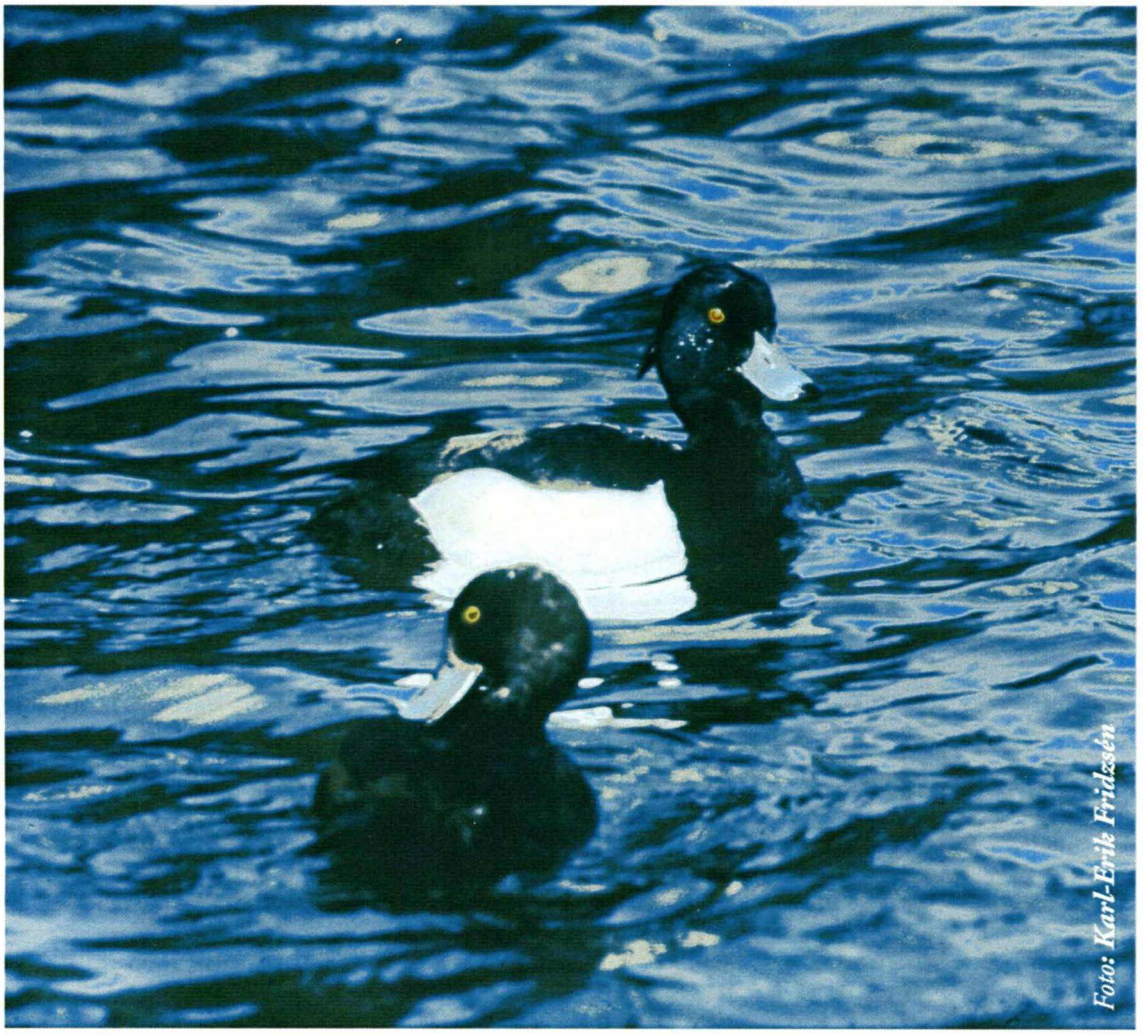

Viggpar uppehåller sig ofta i viken, men har hittills inte noterats häcka.

Observationer i Ekerö kommun 2003

Martin Bergström

År 2003 sågs färre fåglar på Mälaröarna än under 2002. Huvudorsaken var torrare förhållanden i Svartsjöviken – Bredlöt-området (numera Svartsjö Dämme). Nattsångarna var också färre och skäggmesen saknades nästan helt. Flera dubbel- och enkelbeckasiner sågs dock och många pilgrimsfalkar och havsörnar.

Andra våren efter restaureringen av Svartsjöviken var vattenståndet för lågt för att locka några större mängder vadare. Vid översilningen i Sockarbydikets mynning fanns dock en del vadare i juni månad.

Det var även ovanligt få nattsångare 2003. Inga större invasionsrörelser märktes på Mälaröarna av mesar eller korsnäbbar under hösten. Det roligaste var kanske de beckasiner som sågs under inventeringarna. Flera iakttagelser av dvärg- och dubbelbeckasin gjordes.

Observationerna kommer främst från Svalan, som är Naturvårdsverkets Internetbaserade databas för fågelobservationer. Det har även inkommit rapporter från andra skådare. Alla intressanta observationer publiceras här. De är alltså ännu inte granskade eller godkända av RRK eller RK.

Under året har för första gången större piplärka och glada observerats i kommunen. Totalt har cirka 241 arter setts på Ekerö.

Smålom *Gavia stellata*
Första fyndet sedan 2000. Ett ex sträckte norr över mot Ekebyhovsbacken 30.4 (MBm).

Storlom *Gavia arctica*
Några lommar sträcker varje år över Mälaröarna. Ett par sågs från Ekebyhovsbacken 26.4 (MBm, NCt m fl). Det var nog paret som häckar i Gömmaren som tog en sväng till Mälaren. 1 ex sträcke Väntholmsviken 26.4 (MBm); 5 ex sträckte N Ekebyhovsbacken 30.4 (MBm); 2 ex sträckte S Svartsjöviken 3.5 (Johan Nilsson, JBk m fl); 1 ex sträckte Ekebyhovsbacken 13.9 (MBm, JNn m fl).

Smådopping *Tachybaptus ruficollis*
1 ex Svartsjöviken 16.8–30.8, 12.10 (BDk, UKö, MBm m fl); 1 ex golfdammen, Menhammarsviken 23.8 (SSg, MNm m fl); Lännstaholm 5–6.10 (REm); Drottningholms slott: 1–11.10 (REm), Ångbåtsbryggan 3.11 (SSg).

Svarthakedopping *Podiceps auritu*
1 1K rast i norra delen av Svartsjöviken 6.9 (MBm m fl); 1 1K rastade Menhammarsviken 19.9 (SSg). 2 ex 21.9 Svartsjöviken (PEm).

Rördrom *Botaurus stellaris*
Förra året sågs ingen rördrom vid Sötvattenslaboratoriet under vintern, men i år fanns en på plats. Rördrom har setts där tre av fyra vintrar. 1 ex rastade 16.1 (AEn), 25.1 (MÅg), 7.2 (TCg). I övrigt tutade fem rördrommar på fyra lokaler: Menhammarsviken: 1 ex: tutande 16.3 fram till åtminstone 14.5 (PJn, UKö m fl), 2 ex 14.5 (SSg); 1 ex Svartsjöviken 22.3 (MAn); 1 ex tutande Lurudden 20.4, 8.5 (MOF); 1 ex tutande Kaggeholm 17.5 (MBd).

Storskarv *Phalacrocorax carbo*
Inga rapporter om antal från häckningskolonierna i nordvästra delen av kommunen.

Svart stork *Cicinica nigra*
En stork cirklade lågt över Väsby hage 19.7 och fortsatte söderut. (UKö). Det är andra året i rad med stork på Ekerö.

Sångsvan *Cygnus cygnus*
24 olika observationer inlagda på Svalan. 33 ex sträckte Svartsjöviken 23.3 (UKö, MBm m fl);

12 ex rastade Lovö kyrkängar 24.3 (SSg); 13 ex rastade Svartsjöviken 27.3 (REm); 22 ex rastade Hovgården 1.4 (UAn); 20 ex rastade Hovgården (HAn); 18 ex sträckte Menhammarsviken 9.12 (SSg).

Sädgås *Anser fabalis*
I år sågs färre sädgäss än de tidigare åren. Svartsjöviken: 1 ex sträckte 23.3 (MBm m fl), 1 ex 14.4 (PEm), 3 ex sträckte 26.4 (MBm m fl); 2 ex rastade, 2.5 (UAn); 52 ex Menhammarsviken 8.8 (SSg).

Fjällgås *Anser erythropus*
Numera en årlig gäst tillsammans med de vitkindade gässen på Lovön. Det rör sig om 1–2 individer. Mastområdet: 1 ex rastade 23–25.8 (CFg, IMl; 1 ad rastade Kärsön 3.11 (SSg); 1 ad rastade Drottningholms slott 12.11 (RKn, MTn); 1 ad rastade Mastområdet 12–14.11 (SSg, REm); 1 ex rastade Lovön 14.11 (REm). Första fyndet i Svartsjöviken gjordes även i år. Ett ex rastade med 60 vitkindade gäss 21.9 (PEm).

Vitkindad gås *Branta leucopsis*
Ekebyhovsbacken: 10 ex sträckte 26.4, 33 ex sträckte 30.4 (MBm, UKö m fl); 9 ex sträckte Svartsjöviken 3.5 (JNn, JBk m fl). Flera ungkullar sågs i Drottningholmsparken 8.7 (CFg). Tveksamt om de kläckts på Ekerö eller om de kommit från annat håll. 200–2 000 rastande gäss på Lovön 8.8–19.11 är en ökning mot tidigare år. (CFg, SSg m fl).

Prutgås *Branta hrota*
Ekerös andra och tredje fynden. Ett ex rastade med vitkindade på Kärsön hösten 2002 (CFg). I år sågs ett ex vid Lännstaholm 5.10 (REm, SSg m fl).

Gravand *Tadorna tadorna*
Första fyndet på 2000-talet gjordes 2 maj i Svartsjöviken (UKö).

Bläsand *Anas penelope*
Svartsjöviken: 1 hanne 18.3 (MBd), max 14 ex 13.4 (JSl) under våren, 1 par 17.5 (MBm) och 4 ex 17.6 (PEm). 25 ex 5.10 (SSg), 12–18 ex 8–12.10, 22 ex 18.10 (PEm). Mörbyfjärden:23 ex 13.10 (SSg); Menhammarsviken: 43 ex 23.10 (SSg).

Kricka *Anas crecca*
Svarsjöviken: första obs 1 par 15.3, 45 ex 12.4, 85 ex 13.4, 160 ex 14.4, 190 ex 16.4 (JNn), 117 ex 19.4, 80 ex 30.4, 26 ex 4.5, 10–15 ex 16–30.8, 40 ex 28.9 (MBm, UKö m fl).
Bredlöt: 3 hannar 17.5 (MBm), 5 hannar 14.6 (RHt), 22 ex 17.6 (PEm). Hovgården: 46 ex 16.4 (UAn), 30 ex 20.6, 2 hannar 26.6 (HAn).

Stjärtand *Anas acuta*
Svartsjöviken: 3 ex rastade 24.8 (PEm, MOF), 1 ex sträckte 28.9 (MBm m fl), 1 honfärgad rastade 8.10 (SSg).

Årta *Anas querquedula*
Svartsjöviken: 1 hanne 5.5 (LBB). Bredlöt: 1 hanne rastade 14.5 (PEm); 1 ex rastade 14.8 (PEm, MOF)

Skedand *Anas clypeata*
Svartsjöviken: >5ex: 6ex 19.4, 7 ex 24.4, 9 ex 30.4 6 ex 2.5; 2 ex Adelsö 4.5 (REm), 12 ex 16–23.8, 1 ex 6.9, 5.10, 3 ex 11.10, 8 ex 18.10. Hovgården:1 hanne 20.6 (HAn). Menhammarsviken: 1 hona 9.10 (SSg).

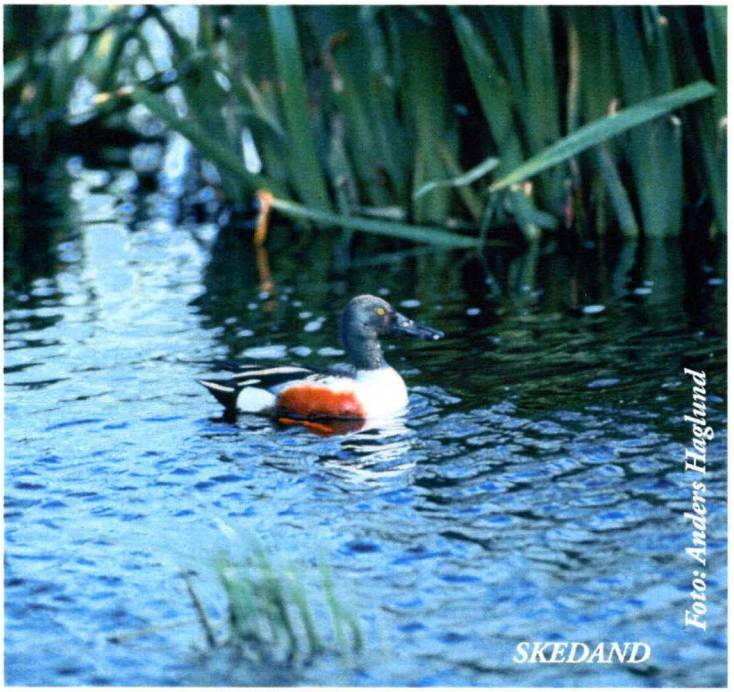

Havsörn, subadult.

Snatterand *Anas strepera*
Svartsjöviken: 1 hanne 29–30.4 (SSg), 2 hannar + 1 hona 3–6.5 (JNi, LBB m fl), 1–2 hannar 10–13.5 (MBm m fl), 1 hona 13.9 (SSg, MNn); Holmgården: 2 ex 27.6 (HAn).

Brunand *Aythya ferina*
1 ad hanne rastade Svartsjöviken 13.4 (SSg m fl); 1 ad hanne rastade Ekebyhovsbacken 30.9 (SSg); 2 hanne rastade Adelsö 4.10 (REm); 1 hanne rastade Lovön 7.10 (REm); 2 hanne rastade Eldgarnsö 16.11 (REm).

Sjöorre *Melanitta nigra*
Fler rastande sågs på färdarna i år. 8 ex rastade Björkö 20.4 (UKö); 18 ex rastade Ekebyhovsbacken 30.4 (MBm); 10 ex rastade Fiskarfjärden 30.4 (REm); 14 ex sträckte V Skå-Edeby Flygfält 3.5 (JNi JBk m fl).

Salskrake *Mergus albellus*
3 hannar Lullehovsbron 23.3 (MBm); Svartsjöviken: 1 hanne 29.3 (REm), 4 ex 12.10 (BDk), 1 par 22.11 (REm); 2 par Göholmen 29.4 (REm); 1 hona Eldgarnsö 16.11 REm; Menhammarsviken: 2 honor 29.11 (JWn), 1 hona 3.12 (SSg), 15 ex 13.12, 9 ex 20.12 (JWn).

Småskrake *Mergus serrator*
Ingen häckning har konstaterats sedan 2000. Ekebyhovsbacken: 3 ex rastade och 2 ex sträckte N 30.4 (MBm); 1 par Eldgarnsö 17.5 (TLt, JNn m fl); 1 hanne rastade Adelsö 29.5 (Rem).

Bivråk *Pernis apivorus*
En häckning konstaterades kring Törnbyviken där tiggande fåglar hördes i juli (JBk). 1 ex Hilleshög kyrka 17.5 (TLt, JNn m fl); 1 ex Björkö 25.6 (AHr); 1 ex 30.5 Älby (UKö); 2 ex Ekebyhovsbacken 13.9 (MBm, JNn m fl).

Brun glada *Milvus migrans*
En brunglada jagade överfälten väster om Adelsö kyrka på kvällen 2.7 (HAn).

Röd glada *Milvus milvus*
De första fynden av glada gjordes i år. En fågel sågs sträcka mot norr över Bredlöt 26.4 (UKö, BSm m fl). De blev riktig ölandsstämning då andra skådare i bilar försökte genskjuta fågeln vid Väntholmsviken och Eldgarnsö. På hösten sågs en glada till sträcka väster om Svartsjöviken 16.9 (JBk).

Havsörn *Haliaeetus albicilla*
18 observationer gjordes 2003. Kvartalsvis fördelades de sig i antal på 5, 6, 2, och 5. Ingen havsörn sågs mellan 7.5 och 11.9.

Brun kärrhök *Circus aeruginosus*
Observationer under häckningstid har gjorts på följande lokaler: Svartsjöviken, Adelsö kyrka och Lovön. Ett par häckade i Menhammarsviken och ett par sågs med unge under augusti i området Svartsjöviken-Igelviken. Första obs 28.3 Svartsjöviken (MBd) och sista obs 5.10 vid Mastområdet (SSg m fl).

Blå kärrhök *Circus cyaneus*
Något fler fåglar än vanligt främst under våren, totalt 11 obsar: Svartsjöviken: 1 hona 29.3 (REm), 1 hanne 16.4 (JBk); 1 ex 27.4 Älby (UKö), 1 hona sträckte V Menhammarsviken 31.3 (UAn); 1 ex Fladen 27.5 (REm); 1 ad hanne Lovö kyrkängar 20.9 (SSg); 1 honf Drottningholms slott 24.9 (SSg); 2 ex sträckte Hilleshög kyrka 29.9 (REm); 1 hona Svartsjöviken 8.10 (SSg); 1 2K+ hanne Lovö kyrkängar 19.10 (SSg); 1 ad hona rastade Menhammarsviken 3.12 (SSg).

Ängshök *Circus pygargus*
En 2K hanne sågs öster om Svartsjöviken 10–11.5 (SSg, PEm, MNn m fl).

Ormvråk *Buteo buteo*
Cirka åtta sågs på Ekerö under jan–feb på följande lokaler: Lovön FRA, 2 ex Mastområdet, Malmvik, Lullehovsbron, Drottningholms slott, Ekerö: Nyckelby – Ekerö kyrka, Färingsö: Eldgarnsö.

I december sågs ormvråk på följande lokaler: 4 ex Mastområdet, Gustavshills Handelsträdgård, Wallenbergsmonumentet och Kersö.

Fjällvråk *Buteo lagopus*
1 ex 1.1 Fladen (UKö); 1 ex 21.1, 2.2 Menhammarsviken (UKö, BDk); 1 ex 13–23.2 Mastområdet (SSg, MAn). 1 ex Kärsö grustag 17.12 (REm); 1 ex 27.12 Fladen (UKö).

Kungsörn *Aquila chrysaetos*
Tre fynd: 1 ex Nyckelby 10.1 (Mattias Backlund); 1 ex Adelsö 16.2 (HAn); 1 ad sträckte S Lovö kyrkängar 4.9 (RHt).

Tornfalk *Falco tinnunculus*
Fynd under våren vid Nyckelby, Lovö kyrka, Träkvista, Menhammarsviken och Ekebyhovsbacken. Inga konstaterade häckningar i år. Under hösten sågs tornfalk även vid Svartsjöviken förutom lokalerna ovan. 1 ex 7.12 Ekerö Möbler (UKö). Möjligen kan duvhökens ökade förekomst förklara tornfalkens minskning på senare år.

Stenfalk *Falco columbarius*
Tre fynd: 1 ex sträckte Ekebyhovsbacken 30.4 (MBm); 1 hona Svartsjöviken 3.5 (JNi, JBk m fl); 1 ex Sånga Säby 25.9 (PEm).

Lärkfalk *Falco subbuteo*
Obsar under häckningstid: 1 par Svartsjöviken 15.5 (SSg); 1 ex Björkö 25.6 (AHr). Tretton fynd under hösten.

Pilgrimsfalk *Falco peregrinus*
Fynden ökar sakta, två fynd i fjol och fem i år. 1 ex Svartsjöviken 4.5 (UKö); 1 1K Svartsjöviken 24.8 (PEm); 1 ad Lovö kyrka 30.8 (SSg); 1 ex sträckte Svartsjöviken 21.9 (UKö); 1 ex sträckte Svartsjöviken 28.9 (UKö).

Rapphöna *Perdix perdix*
Några fynd av utsläppta fåglar görs nästan varje år, 3 ex spelande Thorslunda 17.5 (GCd).

Vattenrall *Rallus aquaticus*
Svartsjöviken: max 2 spelande ex 13.4–21.9 (BSm UAn m fl); Menhammarsviken: max 2 spelande ex 20.4–9.10 (UKö); 1 ex Helgö kanal 20.4 (UKö); 1 ex spelande Kaggeholm 23.4 (MBd);

Sträckande tranor

Småfläckig sumphöna *Porzana porzana*
För första gången på länge har småfläckig sumphöna stannat till en längre tid vid någon lämplig vik. 1–2 ex spelande vid östra Svartsjöviken 2–17.5 (UAn m fl).

Rörhöna *Gallinula chloropus*
Svartsjöviken: 1 ex 13.5 (MBd), 1 ex rastade 6–17.9 (MBm, GCd m fl).

Trana *Grus grus*
25 ex sträckte i olika flockar över Svartsjöviken 23.3, 42 ex sträckte 5.4; 10 ex sträckte Menhammarsviken 2.5; 14 ex sträckte Mastområdet 20.9; 14 ex Drottingholms slott 24.9; 20 ex Svartsjöviken 12.10.

Tofsvipa *Vanellus vanellus*
En av stockholmstraktens första tofsvipor sågs vid Menhammarsviken 9.3 (SSg).

Mindre strandpipare *Charadrius dubius*
Observerad under häckningstid vid Bredlöt Svartsjöviken, Sandtäkten vid Kersö gård, Menhammarsviken och Adelsö kyrka.

Strandskata *Haematopus ostralegus*
Fynd under häckningstid främst i området Adelsö–Björkö och omkring Drottningsholms slott; 4–5 ex rastade Adelsö 16.4–4.5 (UAn, HAn, REm); 1 ex Björkö (UKö); 2 ex Kaggeholm 22–25.4 (MBd); 5 ex sträckte Mörbyfjärden 30.4 (SSg); 1 ex Gällstö 30.4 (JSl); Drottningsholms slott: 2–5 ex 5.7–29.7 (CFg, IMl, REm).

Ljungpipare *Pluvialis apricaria*
Flockar över 10 ex: 15 ex Mastområdet (IMl); Svartsjöviken – Skå-Edeby flygplats: 30 ex 26.4 (MBm), 150 ex (JNi, JBk m fl); 85 ex 4.5 (BDk).

Mosnäppa *Calidris temminckii*
Svartsjöviken: 1 ex rastade 14.5 (JBk); 2 ex sträckte 17.5 (Tomas Lundquist, JNn m fl); 5 ex rastade 22.8 (REm); 1 ex rastade 23.8 (UAn, MBm m fl).

Kärrsnäppa *Calidris alpina*
3 ex Svartsjöviken 6.9 (MBm, UAn m fl); 1 ex Adelsö kyrka 4.10 (HAn); 40 ex Lännstaholm 5.10 (REm, SSg, MNm).

Brushane *Philomachus pugnax*
Inga fynd över tio ex gjordes i år. Max nio ex sågs i Svartsjöviken under våren och max åtta under hösten. 1–5 ex Hovgården 20.6–3.7 (HAn).

Dvärgbeckasin *Lymnocryptes minimus*
Svartsjöviken 2 ex rastade 28.9 (MBm m fl); 1 ex rastade 5.10 (UKö); 1 ex rastade 22.10 (PEm); 1 ex rastade 2–9.11 (UKö SSg, m fl).

Dubbelbeckasin *Gallinago media*
1 ex rastade Mastområdet 4.9 (SSg); 1 ex rastade i södra Svartsjöviken 13.9 (SSg, MNn).

Småspov *Numenius phaeopus*
1 ex rastade Lovö kyrka 30.4 (SSg); 2 ex rastade Skå-Edeby Flygfält 3.5 (JNi).

Storspov *Numenius arquata*
1 ex Skå-Edeby flygplats 12.4 (MBm); 2 ex Svartsjöviken 30.4 (PEm); 1 ex sträckte Ekebyhovsbacken 30.4 (MBm); 1 ex Menhammarsviken 30.4 (MBm); 1 ex Hovgården (HAn); 1 ex Skå-Edeby flygplats 3.5; 3 ex Lovö kyrkängar 20.7 (SSg).

Svartsnäppa *Tringa erythropus*
Två fynd i Svartsjöviken under våren. 1 ex sträckte 3.5 (JNi) och 2 ex 7.5 (MAn). Tre fynd av retursträckande adulta fåglar. 2–4 ex Svartsjöviken 14–17.6 (RHt), 8 ex 15.6 (JSl) och 2 ex Holmgården 20.6 (HAn). Under hösten sågs max 5 svartsnäppor i Svartsjöviken mellan 9.8–6.9.

Rödbena *Tringa totanus*
Under vår och sommar sågs som mest 5 ex i Svartsjöviken från 26.4–13.7. 1 ex Menhammarsviken 10.5 (BDk). Ett sent höstfynd: 5.10 ex tillsammans med tofsvipor på flytväxter i Mörbyfjärden vid Länstaholm (MNn m fl).

Gluttsnäppa *Tringa nebularia*
Max 5 ex i Svartsjöviken 24.4–30.8. 1 ex Menhammarsviken 30.4, 10.5. 1–2 ex Holmgården 20.6–3.7 (HAn).

Skogssnäppa *Tringa ochropus*
Max 3 ex Svartsjöviken 13.4–17.6. max 10 ex Holmgården 26.6–3.7 (HAn). 2 ex Mastområdet 20.7, 9.8 (SSg, MNn).

Grönbena *Tringa glareola*
Flockar på mer än 15 ex: Svartsjöviken: 15 ex 3.5 (JNi), 20 ex 7.5 (BDk), 50 ex 9.5 (JSl), 54 ex 10.5 (SSg, MNn), 20 ex 13.5 (MBa), 15 ex 17.5 (MBm), 10 ex 16.8 ; 10 ex Holmgården 26.6 (HAn).

Smalnäbbad simsnäppa *Phalaropus lobatus*
Tredje fyndet gjordes 10.6 då en hona rastade i Svartsjöviken (PEm).

Skrattmås *Larus ridibundus*
Endast rastande fåglar i våtmarkerna observerades i kommunen i år. Rapporterad från Menhammarsviken, Mastområdet och Svartsjöviken.

Silltrut *Larus fuscus intermedius*
En adult fågel av västkustrasen *intermedius* rastade vid Sånga Säby 1.5 (PEm).

Silvertärna *Sterna paradisaea*
I början på maj är bästa tiden att se silvertärnor i inlandet under sträcket. 1 ex Svartsjöviken 4.5 (FTd).

Ringduva *Columba palumbus*
Ekebyhovsparken: 8 ex 2.1 (MBm), 1 ex 12.1 (BDk).

Gök *Cuculus canorus*
1 ex ropande Thorslunda 8.5 (GCd); 1 ex Jungfrusundsåsen 18.5 (BDk); max 2 Älby–Kaggeholm juni (UKö, IMl); 1 ex Sånga Säby 26.7 (JBk); 1 1K Slottsparken, Svartsjöviken 23.8 (UKö).

Hornuggla *Asio otus*
Ett ex på Malmön 13.1 (SWr). Häckning på Lovön och vid Törnbyviken (CFg, JBk) Ett ex 2.7 Adelsö k:a (HAn).

Jorduggla *Asio flammeus*
Första fynden sedan 2000. 1 ex rastade Menhammarsviken 20.4 (UKö); Svartsjöviken 1 ex sträckte 12.5 (MBm), 1 ex rastade 24.9 (PEm).

Kungsfiskare *Alcedo atthis*
En andrahandsuppgift från SSg om att en kungsfiskare sågs vid Prästvik en dag i augusti.

Sträckande ljungpipare rastar gärna vid flygfältet i Skå.

Göktyta *Jynx torquilla*
1 ex Thorslunda 29.4 (GCd); 1 ex ropande Menhammarsviken 2.5 (RHt); 2 ex ropande Hagalund, Adelsö 2.5 (HAn); Svartsjöviken: 1 ex ropande 3.5 (JBk m fl); 1 ex ropande 10.5 (SSg m fl); 1 ex ropande 17.5 Älby (UKö); 1 ex ropande Bredlöt 17.5 (TLt, JNn m fl); 1 ex Adelsö 29.5 (REm); 2 ex Hagalund, Adelsö 31.5 (HAn).

Mindre hackspett *Dendrocopos minor*
1–2 häckningar på Lovön (FTd), en häckning Lurudden och Väsby Hage (UKö). I övrigt observerad från följande lokaler: Svartsjöviken, Hagaringen, Ekebyhovsbacken, Lovö kyrkängar. Observationer av 1–2 ex under året på följande öar: Lagnö, Göholmen, Sundbyholmen, Rastaholm, Eldgarnsö, Helgö, Rastaborg, Adelsö (REm).

Trädlärka *Lullula arborea*
1 ex sjungande Svartsjöviken 3.5 (REm); 1 ex sjungande Sandudden 27.5 (REm); max 2 ex sjungande Hagalund, Adelsö 25–22.6 (HAn).

Backsvala *Riparia riparia*
Cirka 50 häckande par vid Löten (K-EFn).

Rödstupig piplärka *Anthus cervinus*
1 ex rastade Svartsjöviken 17.9 (PEm).

Större piplärka *Anthus richardi*
Ekerös första större piplärka upptäckets på Storängen 3.10.(MTn) Den flög iväg med några sånglärkor och kunde tyvärr inte återupptäckas att de utryckande lokalskådarna.

Gulärla *Motacilla flava*
Fyra par observerades kring Svartsjöviken och tre par kring Menhammarsviken under maj.

Strömstare *Cinclus cinclus*
1 ex Gällstaö 17.11 och 1 ex Rastaholm 9.11 (REm)

Sidensvans *Bombycilla garrulus*
Flockar upp mot några hundra sågs under jan-mars. 11 jan såg alla lagen under fågeltäv-

lingen cirka 1 000 sidensvansar totalt. Första höstfyndet 12.10 12 ex vid Tillflykten (FTd). Under december max 160 ex på olika håll i kommunen.

Gärdsmyg *Troglodytes troglodytes*
Normalt antal fynd gjordes under 2003. Vinterfynd: 1 ex 3.1 Bryggarvägen (UKö); 1 ex 4.1 Norrsundet (UKö); 1 ex 9.1. Träkvista (REm); 1 ex Stenhamra 23.2 (REm), 1 ex 28.12 Helgö kanal.

Dubbeltrast *Turdus viscivorus*
1 ex Sånga Säby 10.1 (PEm); Eldgarnsö: 1 ex 11.1 (MBm), 5 ex rastade 17.2 (TSd); 1 ex 13.12 (REm), 3 ex 27.12 (BDk). 12 ex rastade Skå-Edeby Flygfält 12.4 (MBm, UAn); 5 ex Hagalund, Adelsö 2.5 (HAn).

Blåhake *Luscinia svecica*
Andra året med oktoberfynd av blåhake. Svartsjöviken:1 ex rastade 30.8 (UKö; 4 ex rastade, 5.9 (REm); 25 ex rastade 6.9 (MBm m fl);); 1 1K hanne rastade 11.9 (MÅg); 7 ad rastade 13.9 (SSg m fl); 4 ex rastade 17.9 (GCd); 1 ex rastade 20.9 (REm); 1 ex rastade 28.9 (MBm m fl); 1 ex rastade 5.10 (UKö). Mastområdet: 1 ad 5.9 (RHt),1 1K 8.9 (RHt);

Härmsångare *Hippolais icterina*
1 ex Sandudden 18.5 (BSm); 1 ex sjungande Törnbyviken 18.5 (JBk); 1 ex 7–28.6 Älby Hage (UKö).

Gräshoppsångare *Locustella naevia*
Ett ex Menhammarviken 9.5 (LBB).

Grå flugsnappare *Muscicapa sträckteiata*
Cirka 50 ex rastande i Väsby hage 23.8 (UKö, MTn).

Skäggmes *Panurus biarmicus*
Verkar vara på tillbakagång på grund av hårdare vinter. 3 ex västra Svartsjöviken 2.11 (UKö).

Varfågel *Lanius excubitor*
1 ex 4.1 NV vägen vid Älby (MBm); 1 ex 19.1 Stafsund (UKö); 1 ex 22.1. Rastaholm (UKö); 1 ex 2.2 Menhammarsviken (UKö); 1 ex 1–18.12 Mastområdet (NWk, SSg); max 2 ex 9–25.12 (JWn, UKö).

Nötkråka *Nucifraga caryocatactes*
1–2 ex har setts vid flera tillfällen vid Älby under året (UKö). 1 ex sträckte Ekebyhovsbacken 5.10 (MBm).

Svartkråka *Corvus corone corone*
En svartkråka rastadeade väster om Malmvik 27.4–11.5 (PEm, UKö m fl).

Råka *Corvus frugilegus*
Ovanligt många fynd av rastande råkor. 1 ex Nyckelby 8.3 (TSd); 1 ex 15.3 Älby (UKö); 1 ex rastade Mastområdet, 26.3 (IMl); 1 ex rastade Skå kyrka 26.4 (MBd); Svartsjöviken 1 ex rastade 30.4–5.5 (JBk GCd m fl); 3 ex rastade vid Svartsjöviken 10.10 (REm); 1 ex rastade Bona dammen 13.10 (REm); 2 ex rastade Rastaholm 16.10 (REm); 1 ex rastade Kaggeholm 22.10 (REm).

Korp *Corvus corax*
Ett par häckade i en kraftledningsstolpe på Kärsön (K-EFn, se bild på sidan 38).

Bofink *Fringilla coelebs*
1 ex Ekebyhovs´slott 11–18.1 (MBm, BDk); 1 ex 27.2 Älby (UKö); 2 hannar Sockarby i december. (REm). 1 hanne Gällstaö 24.11 –30.12 (JSl)

Bergfink *Fringilla montifringilla*
Fler än 500 rastadeade kring Ekebyhovs slott 6.4 (BDk). 5 ex Ekebyhovs slott 18.1 (BDk).

Steglits *Carduelis carduelis*
Tio eller fler har rapporterats från sju lokaler. 20 ex 4.1 Älby (MBm); 10 ex 11.1 Eldgarssundet (MBm, BSm); 30 ex 16.1 Sötvattenslaboratoriet (MÅg); 12 ex 26.1 Ekebyhovs slott (BDk); max 40 ex 18.3–9.11 Svarsjöviken (MBd m fl); 15 ex 24.9 Drottningholms slott (SSg); 28 ex 19.9 Menhammarsviken (SSg); max 140 ex 20.7–10.12 (SSg m fl).

Vinterhämpling *Carduelis flavirostris*
2 ex 14.1 Mastområdet (SSg); 5 ex 25.10 Skå-Edeby flygfält (MBm).

Brunsiska *Carduelis flammea cabaret*
1 ad 11.1 Menhammarsviken (BDk); 2 ex 19.1 Thorslunda (GCd); 3 ex 1.10 Drottningholms slott (REm); 1 ex 1.10 Mastområdet (SSg); 2 ex 18.10 Svartsjöviken (SSg, MNn).

Foto Karl-Erik Fridzén

Korpboet på Kersön

Mindre korsnäbb *Loxia curvirostris*

14 fynd av 1–10 ex gjordes i år. På Lovön och Jungfrusundsåsen observerades sjungande par i mars–april.

Lappsparv *Calcarius lapponicus*
Svartsjöviken: 1 ex rastade, 23.3 (MBm m fl); 2 ex rastade 11.9 (MÅg); 3 ex rastade 13.9 (SSg m fl).

Snösparv *Plectrophenax nivalis*
Svartsjöviken: 3 ex rastade 16.3 (BDk); 2 ex rastade 28.3 (BDk MBd); 1 hona rastade Mastområdet 5.4 (SSg); 2 hona rastade Björkö 15.10 (MÅg); Svartsjöviken 35 ex rastade, 2 ex sträckte 2.11 (UKö); 1 ex Mastområdet 4.11 (SSg).

Ortolansparv *Emberiza hortulana*
1 ex rastade Lovö kyrka 12.8 (IMl).

Videsparv *Emberiza rustica*
Ekerös andra videsparv, 1 honfärgad rastade i Svartsjöviken 11.9 (MÅg).

Observatörer

HAn Hasse Andersson, MAn Mats Andersson, AAn Angelica Aronsson, UAn Ulf Aronsson, MBd Mattias Backlund, MBm Martin Bergström, JBk Jan Björk, LBB Laine Boresjö-Bronge, TCg Thomas Carlberg, NCt Niclas Cederqvist, GCd Glenn Cornland, ADn Anders Delin, BDk Bertil Dolk, REm Runo Edholm, PEm Patrik Engström, AEn Anders Eriksson, CFg Christer Fliesberg, K-EFn Karl-Erik Fridzén, AHr Anders Helander, BHg Bo Hellberg, RHt, Richard Holmqvist, PJn Per Jacobsson, RKn Roger Kaufmann, UKö Urpo Könnömäki, Ull Ulf Linnell, TLt Thomas Lundqvist, IMl Ingegerd Marshall, MNn Micke Nederman, JNi Johan Nilsson, JNn Jonas Nordin, SSg Svenne Schultzberg, JSl Jan Sondell , TSm Tomas Stafström, TSd Thomas Strid, BSm Björn-Olof Svanholm, Bsm Bo Söderöm, MTn Marie Teilmann, FTd Fredrik Thernlund, MTn Micke Tydén, NWk Nicklas Westermark, JWn Jan Wernerman, SWr Staffan Wolter, MÅg Mikael Åsberg.

Verksamhetsberättelse för 2003

Ulf Aronsson

Styrelsen för Mälaröarnas Ornitologiska Förening (MOF) lämnar härmed verksamhetsberättelse för år 2003.

Organisationsfrågor

Styrelse

Urpo Könnömäki - ordförande
Jan Sondell - vice ordförande samt studieansvarig
Jan Björk - kassör
Ulf Aronsson -sekreterare
Laine Boresjö Bronge - ledamot
Martin Bergström - ledamot
Bertil Dolk – ledamot
Bjön-Olof Svanholm - ledamot

Revisorer

Torsten Wellander, ordinarie
Torbjörn Alm, ordinarie
Gudrun Skoglund, suppleant

Valberedning

Magnus Furst, sammankallande
Staffan Wolter
Per Öhman

Kontaktpersoner

Svartsjögruppen:	Martin Bergström, Jan Sondell
Fågelobservationer -	Martin Bergström
Programansvariga –	Ulf Aronsson, Martin Bergström Urpo Könnömäki
Naturvårdsfrågor -	Urpo Könnömäki
Årsskriften –	Jan Sondell

Styrelsesammanträden

Styrelsen har haft sex sammanträden 2003.

Årsmöte

Årsmöte hölls den 19 mars i ISS lokaler på Bryggavägen 5, Ekerö.

Antal medlemmar

Vid årets slut fanns 96 ordinarie och 47 familjemedlemmar, summa 143 st i föreningen.

Medlemsavgift

Medlemsavgift för fullbetalande medlem var 100 kronor, familjemedlem 50 kronor och ungdom under 18 år 50 kronor.

Ekonomi

Föreningens ekonomi framgår av separat redogörelse.

Programblad

Ett vårprogram och ett höst/vinterprogram har utkommit.

Veckobrev

Genom veckobrev har de medlemmar som anmält sitt intresse fått ta del av fågelaktuellt i kommunen. Veckobreven sammanställs av Martin Bergström.

Exkursioner och möten

Under året har föreningen arrangerat sexton exkursioner och en innekväll. Svartsjöviken, Ekebyhovsbacken, Lovö, Hjälstaviken och Gisslaren i Uppland är platser som har besökts. Andra aktiviteter som har stått på programmet är sträckräkning, nattsångarlyssning, "artrally" och "after work skådning". Innekvällen bjöd på bildvisning från en skådarresa till Island som två av föreningens medlemmar genomförde under försommaren 2003.

Kommunstyrelsens ordförande Peter Carpelan talar våren 2003 vid den officiella invigningen av Svartsjöviken efter restaureringen.

Projektet Svartsjöviken

Föreningen har även i år deltagit aktivt i projekt Svartsjöviken genom inventering av häckfågelfauna och veckovisa observationer vår och höst. En allmän invigning av projekt Svartsjöviken genomfördes under maj och föreningen deltog genom att guida om fågelfaunan. Föreningen har även genomfört flera exkursioner vid Svartsjöviken. Under hösten har 18 ha våtmark anlagts strax norr om Svartsjöviken. Föreningen har uppvaktat Statens Fastighetsverk i frågan och är mycket nöjd med hur anläggningsarbetena utförts.

Fåglar på Mälaröarna

Föreningen har 2003 tagit fram en årsbok för 2002 som var klar vid årets slut. Skriften trycktes i färg i B 5 format och innehöll 36 sidor.

Artlistor för Mälaröarna år 2003

Martin Bergström

Nedan sammanställs antalen fågelarter olika personer sett i olika områden på Mälaröarna. Totalt har ca 241 arter noterats på Ekerö. Under 2003 sågs cirka 176 arter i kommunen

Ekerölistan

Urpo Könnömäki	221
Jan Björk	202
Martin Bergström	194
Ulf Aronsson	187
Svenne Schultzberg	185
Patrik Engström	177
Laine Boresjö Bronge	159
Runo Edholm	154

Lovölistan

Svenne Schultzberg	162
Martin Bergström	144

Svartsjölistan

Jan Björk	184
Patrik Engström	167
Martin Bergström	164
Ulf Aronsson	162
Runo Edholm	118
Svenne Schultzberg	109

"Tomtlistan"

Urpo Könnömäki	154
Jan Björk	130
Jan Sondell	116